

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra sociální práce

Bakalářská práce

Lucie Bloudková

Rodinné faktory vzniku sourozeneckého incestu

Family factors of sibling incest development

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Olga Havránková

Poděkování:

Na tomto místě bych v první řadě ráda poděkovala vedoucí práce PhDr. Olze Havránkové za cenné rady a odborný dohled nad mou prací. Zároveň bych chtěla poděkovat jmenovitě PhDr. Jiřině Dolanské, Ph.D., Mgr. Petru Sakařovi, Ph.D. a Doc. PhDr. Janě Kocourkové, CSc. za jejich ochotu zodpovědět mé otázky. Speciální poděkování patří mému příteli Jaroslavovi a mé rodině za jejich podporu při studiu.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím s jejím zapůjčováním a zveřejňováním.

V Praze, dne 11. května 2014

.....

Lucie Bloudková

Abstrakt (česky):

Tato práce se zabývá problematikou sourozeneckého incestu se zaměřením na vliv rodinného prostředí podporujícího vznik tohoto jevu. Teoretická část je nejprve věnována sexuálnímu zneužívání jakožto úvodní problematice k tématu sourozeneckého incestu, včetně definice, historie, základních charakteristik a možné typologie pachatele a oběti. Ve stejném duchu se teoretická část dále zaměřuje na incest jako na sexuální zneužívání v rodině, sdílející řadu společných charakteristik se sourozeneckým incestem. Posledním tématem teoretické části je obecný popis sourozeneckého incestu, zahrnující srovnání s incestem otce a dcery, možné následky, typologii pachatele a oběti a popis rodinného systému. V praktické části jsou diskutovány jednotlivé rodinné faktory, které přispívají ke vzniku sourozeneckého incestu. Diskuze každého faktoru vychází jak ze zahraniční literatury, tak z rozhovorů s českými odborníky. Na základě analýzy obou zdrojů lze tvrdit, že rodinné faktory přispívají ke vzniku sourozeneckého incestu, ale nejsou jediným činitelem, který se na rozvoji tohoto jevu podepisuje.

Klíčová slova (česky): *rodina, sourozenecký incest, faktory vzniku, sexuální zneužívání*

Abstract (in English):

This thesis focuses on the issue of sibling incest with special emphasis on the influence of family environment on its development. The theoretical part first discusses the topic of sexual abuse in general, since it is a main area covering the issue of sibling incest. This includes a definition, history, the key characteristics, and a description of the perpetrator and victim. In a similar vein, the theoretical part then covers the topic of incest as a sexual abuse within family, sharing many common characteristics with sibling incest. Finally, the theoretical part gives an overview of sibling incest, including a comparison with father-daughter incest, possible after-effects, a description of the perpetrator and victim, and a discussion of the family system. The empirical part provides a discussion of the individual family factors that contribute to the sibling incest development. This discussion is based on an analysis of foreign literature, as well as interviews conducted with Czech experts. Given the analysis of both sources, one can conclude that, overall, family factors contribute to the sibling incest development. However, they are not the only elements involved with this phenomenon.

Keywords (in English): *family, sibling incest, factors of development, sexual abuse*

OBSAH

1	ÚVOD	7
2	TEORETICKÁ ČÁST.....	9
2.1	Sexuální zneužívání	9
2.1.1	<i>Definice pojmu.....</i>	9
2.1.2	<i>Historický kontext sexuálního zneužívání .....</i>	10
2.1.3	<i>Formy sexuálního zneužívání.....</i>	11
2.1.4	<i>Oběť sexuálního zneužití.....</i>	13
2.1.5	<i>Varovné známky upozorňující na sexuální zneužívání .....</i>	14
2.1.6	<i>Syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití .....</i>	15
2.1.7	<i>Pachatel sexuálního zneužívání .....</i>	17
2.1.8	<i>Žena jako pachatelka sexuálního zneužívání.....</i>	17
2.2	Incest	19
2.2.1	<i>Definice incestu.....</i>	19
2.2.2	<i>Historie incestu .....</i>	20
2.2.3	<i>Charakteristika incestních rodin .....</i>	21
2.2.4	<i>Průběh sexuálního zneužívání dítěte rodičem .....</i>	23
2.2.5	<i>Pachatel incestu – zneužívající rodič.....</i>	27
2.2.6	<i>Nezneužívající rodič.....</i>	28
2.2.7	<i>Oběť incestu .....</i>	28
2.2.8	<i>Následky incestu .....</i>	29
2.3	Sourozenecký incest.....	33
2.3.1	<i>Obecné údaje o sourozeneckém incestu.....</i>	33
2.3.2	<i>Možné příčiny sourozeneckého incestu.....</i>	34
2.3.3	<i>Srovnání otec-dcera incestu a sourozeneckého incestu.....</i>	34
2.3.4	<i>Průběh sourozeneckého incestu.....</i>	35
2.3.5	<i>Pachatelé sourozeneckého incestu.....</i>	36

2.3.6	<i>Oběť a následky sourozeneckého incestu</i>	39
2.3.7	<i>Rodina</i>	41
3	PRAKTICKÁ ČÁST	43
3.1	Cíl práce	43
3.2	Popis metody získávání dat	43
3.3	Popis cílového vzorku	44
3.4	Vyhodnocení výsledků	44
3.4.1	<i>Konfigurace rodin se sourozeneckým incestem</i>	45
3.4.2	<i>Emoční frustrace a nedostupnost rodičů (zanedbávání, odmítání)</i>	48
3.4.3	<i>Nedostatek rodičovské kontroly</i>	50
3.4.4	<i>Nejasné hranice mezi členy rodiny (sourozenec jako rodič)</i>	51
3.4.5	<i>Násilná, patriarchální kultura v rodině a silová nerovnost</i>	52
3.4.6	<i>Rodiče zneužívání v dětství</i>	55
3.4.7	<i>Sexualizované prostředí nebo naopak puritánské prostředí</i>	56
3.4.8	<i>Manželské spory, mimomanželské aféry</i>	58
3.4.9	<i>Více sourozenců v rodině</i>	58
3.4.10	<i>Socioekonomický status</i>	59
3.5	Diskuze	59
4	ZÁVĚR	61
	SEZNAM LITERATURY	63
	SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ	66
	PŘÍLOHA 1	67

1 ÚVOD

Cílem práce je přiblížit problematiku sourozeneckého incestu a vlivu dysfunkčního rodinného prostředí na jeho rozvoj. Jelikož se jedná o sexuální zneužívání uvnitř rodiny, a to často u velmi malých dětí, jejichž „já“ se stále utváří, je to právě rodinné prostředí, které hraje při vzniku sourozeneckého incestu důležitou roli.

Sourozenecký incest je nejčastější typ incestu. Není mu však v České republice věnováno tolik pozornosti, kolik by mělo. Jedním z důvodů, proč o sourozeneckém incestu není tolik informací, může být to, že nepřekračuje mezigenerační hranice, a tudíž je pro rodinu snazší zatajování či popření jeho existence. Odborníci se pak s tímto jevem setkávají druhotně v souvislosti s případy sebepoškozování, poruch příjmu potravy a pokusů o sebevraždu. Dalším důvodem nedostatku informací je nedostatečné literární zázemí, které v České republice zaštiťuje snad pouze jediná publikace – (Pöthe, 2005). Proto se tato práce soustředí na srovnání a analýzu názorů českých odborníků a výsledků zahraničního výzkumu.

Prvotním impulsem pro výběr práce pro mě bylo přečtení článku (Ballantine, 2011), na který jsem narazila při hledání studijních materiálů na téma sexuální zneužívání. V článku mě zaujala diskuze vlivu rodinného prostředí na rozvoj sourozeneckého incestu. Poté, co jsem se o toto téma začala zajímat hlouběji, jsem zjistila, že se jedná o závažné a zajímavé téma, které stojí za zpracování. V naší společnosti je však zvykem o těchto tématech nemluvit. Stává se z nich tabu, které se nikoho netýká, obzvláště v tak vyspělé společnosti jako je ta naše. Proto jsem chtěla touto bakalářskou prací přispět ke zvýšení obecného povědomí o problematice sourozeneckého incestu.

Teoretická část práce je rozdělena do tří hlavních kapitol. První kapitola pojednává o sexuálním zneužívání dětí, jako o zaštiťujícím tématu k problematice sourozeneckého incestu. Tato kapitola mimo jiné obsahuje definici a historický kontext sexuálního zneužívání, varovné známky svědčící o zneužití či syndrom přizpůsobení se sexuálnímu zneužívání. Druhá kapitola poskytuje informace o incestu jako o sexuálním zneužívání v rodině. V této kapitole lze nalézt podkapitoly jako historie incestu, charakteristika incestu či následky incestu. Poslední kapitola je věnována samotnému sourozeneckému incestu

jako specifickému a nejčastějšímu typu incestu. Tato kapitola zahrnuje mimo jiné srovnání sourozeneckého incestu s incestem otce a dcery, průběh a možné příčiny sourozeneckého incestu či popis rodinného systému. Všechny kapitoly obsahují části, které jsou věnovány zvlášť oběti a pachateli sexuálního zneužívání či incestu.

Praktická část bakalářské práce je věnována přehledu možných rodinných faktorů, které mohou podporovat vznik sourozeneckého incestu. Data v praktické části jsou získána jak ze zahraniční literatury, tak z rozhovorů s českými odborníky. Získaná data jsou při vyhodnocení rozdělena do kategorií podle jednotlivých faktorů vzniku sourozeneckého incestu.

2 TEORETICKÁ ČÁST

2.1 Sexuální zneužívání

Hlavním tématem zaštiťujícím problematiku sourozeneckého incestu je sexuální zneužívání. Sexuální zneužívání je jev, který se stává, čím dál tím známějším. I když by se mohlo zdát, že se v dnešní době nevyskytuje až tak často, podle Dětského krizového centra [2] přibývá případů sexuálního zneužití. V roce 2012 šlo v rámci služeb Dětského krizového centra konkrétně o nárůst o 30%. V podstatě se však jedná o špičku ledovce, většina obětí se totiž se sexuálním zneužitím nesvěří. Stejný trend se ukazuje i v jiných zemích, což ukazuje Tabulka 1.

Tabulka 1. Četnost sexuální zneužívání podle Wirtz (2005, s. 19-20):

Švýcarsko	40-45 tisíc dětí ročně
Rakousko	10-25 tisíc dětí ročně
Německo	300 000 zneužívaných dětí ročně na jednoho chlapce připadá deset zneužívaných dívek
Anglie	z 10 dětí je 1 obětí sexuálního zneužívání
Nizozemsko	5-15% dívek, 1% chlapců
Austrálie	každá třetí dívka do 16 let, každý devátý chlapec této věkové skupiny
USA	každá čtvrtá žena byla jako dítě obětí sexuálního zneužívání, stejně tak 2-9% všech dospělých mužů, průměrný věk zneužívaných dětí 7-11 let
ČR	v roce 1993 4,6% mužů a 8,7% žen a v roce 1998 7,1% mužů a 10,4% žen uvedlo, že bylo do věku 15 let sexuálně zneužito dospělou osobou (Weiss a Zvěřina, 2001, s. 118).

2.1.1 Definice pojmu

Kvůli popsání sexuálního násilí vznikl pojem Child sexual abuse (CSA), což v překladu znamená syndrom sexuálně zneužívaného dítěte. Je součástí širšího syndromu, a to

syndromu zneužívaného a zanedbávaného dítěte – Child abuse and neglect (CAN). Aby byl pojem sexuálního zneužívání dobře pochopen, musí být dobře definován.

Nejširší definice sexuálního zneužívání je od Rady Evropy z roku 1992 (Dunovský a kol., 1995, s. 72), která považuje sexuální zneužití dítěte za „*nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoli sexuální dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoliv, kdo se s dítětem dostal do nějakého styku. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba*“.

Podle Schechtera a Roberge (in Malá a kol., 1995, s. 15) je sexuální zneužívání „*vtažení závislého, vývojově nezralého dítěte nebo adolescenta do sexuálních aktivit, které jím nejsou plně pochopeny a přijímány a narušují sociální tabu v rodinných rolích*“.

Podle Elliotové (in Vaníčková a kol., 1997, s. 12) je sexuální zneužívání „*jakékoli sexuální využívání dítěte mladšího šestnácti let pro sexuální uspokojení dospělého nebo značně starší osoby. Může jít o obscénní telefonáty, neslušné předvádění se a voyérství, jako sledování dítěte při svlékání, ohmatávání, zhotovování pornografických fotografií nebo pokusy o soulož, znásilnění, incest nebo dětskou prostituci. Může se jednat o jednotlivou událost nebo aktivitu, které trvají léta*“.

2.1.2 Historický kontext sexuálního zneužívání

Pojetí sexuálního zneužití se liší v závislosti na historickém období a na kultuře či národu. Například u jednoho kmene z Nové Guiney jsou chlapci povinni provádět felaci svým otcům, a to z toho důvodu, že spermie staršího člena rodiny přináší mladšímu více mužnosti (Weiss a kol., 2005).

Důkaz sexuálních vztahů dospělých k dětem lze datovat do dob klínového písma (5000 let před našim letopočtem), ze kterého pochází tabulka, na které je zobrazen příběh boha Enlila a bohyně Ninlil. Tento příběh vypráví o tom, jak se bohyně Ninlil koupala v řece a viděl jí bůh Enlil a zatoužil po ní. Ninlil se ale cítila příliš mladá a odmítla ho. Dále pak v kultuře židovské jsou zaznamenány písemnosti, které později měly formu zákona, a ty upravují vztahy dospělých k malým dětem. Například uvádějí, že dívka od tří let a jednoho dne může být s dovolením otce pohlavním stykem zasnoubena. Tato skutečnost dokonce přetrvává v židovských zákonech do dvanáctého století. Žena je v podstatě chápána jako sexuální majetek, jako věc. Pokud byla dívka znásilněna, byla tato skutečnost chápána jako krádež a šlo ji napravit peněžní částkou otcí. Jednoduše řečeno se vztahy staly jakousi peněžní transakcí. Sice bylo doporučováno, aby se dívka vdávala mezi

dvanáctým a třináctým rokem, ale bylo to skutečně pouze doporučení. Po zrušení mnohoženství (11., 12. století) se však rodiče báli, že dceru neprovádají a tak nedbali rad či doporučení. Tento jev se rozšířil po celé Evropě, tedy sexuální násilí na dětech mělo stále legislativní formu (Täubner, 1996).

Podle židovského zákona nesměl muž onanovat, aby nezabraňoval oplodnění a neporušoval boží přikázání, což bylo podle Židů: „Buďte plodní a rozmnožujte se“. Právě proto bylo mužům dovoleno spát s dítětem, protože jeho semeno nesmí být utráceno. Pokud tedy otec nedal souhlas se sexuálním aktem, nebo nevěděl, že k něčemu takovému došlo, byl tento akt hodnocen jako krádež panenství a otcí byla zaplácena odpovídající cena. Další věcí bylo snížení „ceny“ dívky, a tak si svůdce musel dívku vzít. Tedy ze znásilnění se v podstatě stala svatba. Nebylo tedy potřeba svatby v pravém slova smyslu. Pokud násilník (svůdce) zaplatil za dívku, přiznal tím vinu a stal se jejím vlastníkem. Někteří „podnikaví“ otcové svatbu nepovolili a nechali si dívku doma na práci a stala se pro ně zdrojem výdělku. Otec nabízel svoji dceru jiným mužům jako prostitutku. Dnes je prostitutka vnímaná jako žena, která prodává své tělo, ale podle starého testamentu je prostitutka dívka, která byla zostuzena a nějakým způsobem zabránila, aby za ni otec dostal odměnu. Naopak žena, která prodá své tělo se souhlasem otce a otec za ni dostane odpovídající částku, je podle testamentu vážená a může se dokonce vdát i za rabína (Täubner, 1996).

K posunu došlo v Anglii, kdy před 700 lety zákon zakazoval mužům mít pohlavní styk s dívkou mladší dvanáct let. Později byl v Anglii i skoro celé Evropě zvýšen věk na třináct let a v roce 1885 na šestnáct let. U chlapců nebylo určeno omezení. Jen pokud se žena dopustila pohlavního styku s chlapcem mladším sedmnácti let, hrozilo jí za to odsouzení. Pokud se jedná o anální styk, pro ten platil dokonce i trest smrti (Täubner, 1996).

Až v nedávné době byla vytvořena pevná hranice pro sexuální styk s mladistvými. Každá země má tuto hranici nastavenou jinak. V Evropě se většinou pohybuje kolem patnáctého roku života (Weiss a kol., 2005). Jednu z nejnižších hranic má např. Španělsko (13 let), zatímco nejvyšší (18 let) má např. Malta [5]. V USA si každý stát určuje hranici pro sexuální styk mladistvých sám. Většinou se však jedná o vyšší číslo než v Evropě.

2.1.3 Formy sexuálního zneužívání

Existuje mnoho typů pachatelů sexuálního zneužívání, trpících různými sexuálními úchytkami, kterým podrobují i své oběti. To má za následek výskyt mnoha různých forem

sexuálního zneužívání. V této podkapitole se věnuji základnímu dělení sexuálního zneužívání na bezkontaktní (bezdotykové) a kontaktní (dotykové) sexuální zneužívání (Vaníčková a kol., 1999b). Dále zmiňuji další významnou formu – komerční sexuální zneužívání dětí a rozdělení sexuálního zneužívání podle vztahu pachatele a oběti.

Bezkontaktní

Bezkontaktní zneužívání je takové chování, které není vyloženě sexuální zneužívání, ale ohrožuje dítě a má vážné důsledky na vývoj dítěte. Jednou z bezkontaktních forem sexuálního zneužívání je voyeurismus. Zde pachatel uspokojuje své sexuální touhy při pozorování dítěte, především když se oběť svléká, nebo je nahá, nebo při sexuální aktivitě. Další formou bezkontaktního sexuálního zneužívání je exhibicionismus. Jedná se o obnažování či masturbaci před dítětem, vedoucí k uspokojení pachatele. Dítě může být ohroženo i tím, že je vystavováno pornografickým materiálům nebo je přinuceno sledovat soulož. Poslední forma, která nesmí být opomenuta, je verbální zneužívání, kdy pachatel používá obscénní výrazy či popisuje sexuální činnosti dítěti. Pachatel například zavolá dítěti a pod výhružkou požaduje, aby se dítě řídilo jeho příkazy (svléklo se, osahávalo se,...) a dítě to udělá, protože se bojí (Vaníčková a kol., 1999b).

Kontaktní

O kontaktní zneužívání se jedná, pokud dochází ke kontaktu dítěte s pachatelem. Nejčastějším kontaktním zneužíváním je osahávání, kdy pachatel osahává dítěti genitálie či jiné části těla jako stehna a u starších děvčat poprsí. Většinou tuto činnost uskutečňuje pod záminkou masáže či udržování hygieny. Při osahávání genitálií dítěte může dojít k masturbaci, kdy pachatel dráždí klitoris a vagínu u dívek, penis u chlapců nebo se jedná o anální dráždění. Dále může podle Vaníčkové a kol. (1997) docházet k tzv. simulované souloži, kdy pachatel tře své pohlavní orgány o pohlavní orgány dítěte, a dosáhne uspokojení bez penetrace. Avšak nejzávažnějším kontaktním zneužitím je znásilnění (penetrace). Díky fyziologické odlišnosti pachatele a oběti dochází často nejen ke zneužití, ale i k poranění dítěte. Prakticky jde o soulož s dítětem, kdy dítě není fyzicky připraveno k této činnosti. Může se jednat o vaginální nebo anální styk. Anální styk není výhradně provozován u chlapců, ale i u dívek v mladším věku. Dítě může být znásilněno penisem, předměty nebo prsty. Totéž může vyžadovat pachatel, aby dítě dělalo jemu. Orální sexuální aktivity jsou dalším častým zneužitím ze strany pachatele. Ten jazykem či ústy dráždí genitálie dítěte a totéž může vyžadovat po dítěti. Do této kategorie spadá i líbání či olizování dítěte. Při sexuálním zneužívání může pachatel trpět různými úchytkami a

využívat je v sexuálním kontaktu s dítětem. Jde například o fetišismus, kdy pachatel dítě obléká do různých oblečků, které ho vzrušují, nebo o sadomasochistické aktivity, kdy je dítě bito nebo trýzněno a pachatel tím dosahuje uspokojení. Některé děti, které byly v dětství zneužívány, pak v dospělosti nedokážou dosáhnout sexuálního uspokojení bez takových nestandardních praktik, kterým byly vystavovány.

Komerční sexuální zneužívání dětí

Samostatnou formou sexuálního zneužívání je komerční sexuální zneužívání dětí. „*Jedná se o použití dítěte pro sexuální účely výměnou za peníze nebo za odměnu v naturáliích mezi dítětem, zákazníkem, prostředníkem nebo agentem a jinými, kdo vydělávají na obchodu s dětmi pro tyto účely. Zahrnuje v sobě jak prvek zneužívání, tak prvek obchodu*“ (Vaníčková a kol., 1997, s. 55). Mezi komerční sexuální zneužívání dětí patří dětská pornografie, dětská prostituce a obchodování s lidmi (s dětmi).

Rozdělení sexuálního zneužívání podle vztahu pachatele a oběti

Do této kategorie patří zneužívání extrafamiliární a intrafamiliární. U extrafamiliárního sexuálního zneužívání je pachatelem osoba, která nepatří do rodiny oběti. Naopak u intrafamiliárního zneužívání je pachatelem někdo z rodiny. Povaha zneužívání určuje, jak závažné budou následky. „*Extrafamiliární traumata (zneužití) neotřesou dětskou potřebou po bezpečí a ochraně tak zásadně, zejména vyrůstá-li dítě ve fungující rodině. Zdravá rodina je navíc schopna poskytnout dítěti oporu a pomůže mu zpracovat zlou zkušenost. Dítě je tak lépe schopno o události vypovídat a i jeho terapie je snazší. Intrafamiliární trauma (zneužití) je ničivější. Hlavní příčina spočívá v tom, že důležitá vztahová osoba se pro dítě stala agresorem. To je téměř vždy fatální životní zkušenost, která otřese bazálním pocitem důvěry. Nejbližší okolí se stává nebezpečné a neprůhledné. Z blízkosti ohrožující osoby se nelze vymanit, není kam utéct. Dítě pociťuje bezmoc, v rámci udržení iluzorní kontroly nad situací nastupují různé obranné mechanismy. Výrazné následky v podobě různých psychických a psychosomatických potíží se mohou projevit ihned, ale také odloženě, např. až v dospělosti*“ (Dolanská a kol., 2008, s. 47-48).

Intrafamiliárnímu zneužívání, obzvláště incestu, se budu věnovat v kapitole 2.2.

2.1.4 Oběť sexuálního zneužití

Často je oběť sexuálního zneužívání pachatelem vnímána jako masochistická, mající příjemné pocity z toho, že je znásilňovaná (Täubner, 1996). Ženy, které byly sexuálně zneužity, samy sebe vnímají jako závislé a pasivní. V dospělosti nedokáží aktivně navázat

plnohodnotný partnerský vztah a často se i vyhýbají mužům. Právě to, že byly v dětství často odmítány a trpěly nedostatkem lásky, je vedlo k pasivnímu čekání na náklonost. Velmi rády přijímaly novou náklonost a naučily se, že uspokojením něčí sexuální touhy lze získat tuto náklonost. Podle Dunovského a kol. (1995) jsou rizikovou skupinou děti, které nemají znalosti a dovednosti z oblasti sexuální výchovy. Pachatelé využívají jejich nevědomosti k sexuálnímu zneužití. Jednou z nejrizikovějších skupin jsou zanedbávané děti pocházející z dysfunkčních rodin. Tyto děti chtějí naplnit svoji potřebu lásky mimo domov, a proto jsou často rozpoznány a kontaktovány lidmi, kteří jejich situace zneužívají. Jejich rodiče jsou chladní a odměření a neposkytují svým dětem lásku. Mohou je také týrat a zneužívat. Na druhou stranu jsou často také bezradní, depresivní, ponoření do svých problémů a nemají kapacitu vnímat své děti a starat se o jejich potřeby. Matky dětí, které jsou často zneužívány, jsou většinou zaneprázdněné nebo často nebývají doma (z důvodů práce, nemoci, apod.).

Další rizikovou skupinou jsou děti s mentální retardací nebo jinak hendikepované, čímž jsou pro pachatele snadnou kořistí. Samostatnou skupinou jsou děti velmi malé, které potřebují dozor dospělého. Jejich matky je svěřují osobám, které ani neprověří. Případně může být dítě ohroženo při volnočasových aktivitách, např. pedofilním vedoucím zájmového kroužku. Poslední skupinou jsou děti, které pocházejí z navenek harmonických rodin a nejeví se vůbec rizikově. Právě tyto děti mohou být sexuálně zneužívány a týrány v rodině a sexuální zneužívání se stává velmi střeženým tajemstvím (Täubner, 1996).

2.1.5 Varovné známky upozorňující na sexuální zneužívání

Důležité je nejen znát rizikové skupiny dětí, ale i známky, které mohou upozorňovat na možnost sexuálního zneužití. Podle přítomnosti varovných známek mohou rodiče i jiné osoby, které přicházejí s dítětem do kontaktu, poznat, zda je dítě sexuálně zneužíváno.

Vaničková a kol. (1999b, s. 22) tyto známky rozlišuje na specifické a nespecifické.

Specifické známky sexuálního násilí na dětech:

- fisury (oděry), ragády (trhliny), hematomy (modřiny) a otoky na genitáliích a anusu
- traumatické změny hymenu (panenské blány)
- dilatace anusu
- vulvovaginitida (zánět poševního vchodu a pochvy)
- nestřídmá masturbace
- předčasně zahájený sexuální život a promiskuita
- bolesti břicha, resp. podbřišku

- noční pomočování
- poruchy příjmu potravy

Nespecifické známky sexuálního násilí na dětech, společné pro všechny formy interpersonálního násilí:

- lítostivost, plačtivost
- smutek, apatie, deprese
- vztek, hněv, agrese
- obranné reakce
- sociální izolace, stranění se kamarádů
- neochota a rozladěnost nad návratem domů
- zhoršený školní prospěch
- útky z domova, záškoláctví
- poruchy spánku a rozmanité tělesné obtíže
- užívání drog
- delikventní chování

2.1.6 Syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití

Syndrom dětského přizpůsobení sexuálnímu zneužití byl poprvé popsán kalifornským lékařem Ronaldem C. Summitem, který léčil mnoho sexuálně zneužívaných dětí. Zneužité dítě může být po odhalení druhotně traumatizováno. K tomu může dojít jak ze strany rodičů, lékařů, terapeutů, tak ze strany vyšetřovatelů. Řada odborníků zapomíná, že je dítě po ataku sexuálního násilí nebo po dlouhotrvajícím sexuálním zneužívání v šoku nebo pod vlivem silného dlouhodobého stresu a po svěřením se s traumatickou zkušeností, kdy pociťuje jistou úlevu, se nevědomky vyrovnává se svým problémem popřením. Popření je v podstatě projev bezmocnosti (Vaničková a kol., 1999b).

Podle Summita (in Vaničková a kol., 1999b) se syndrom rozděluje do pěti kategorií. První kategorií je utajování, kdy je dítě závislé na dospělé osobě a ta ho donutí nebo přesvědčí, že zneužívání je jejich společné tajemství, které může ohrozit celou rodinu. Pachatel může dítěti vyhrožovat, citově ho vydírat nebo ho zastrašovat. Kromě zneužití je dítě poznamenáno i pocitem špatnosti, který často přetrvává do dospělosti, pokud nedojde k odhalení a následné terapeutické pomoci. Děti často nevyhledávají pomoc, protože si myslí, že jim nikdo neuvěří, vina bude svalována na ně a jenom zbytečně ublíží svým blízkým.

Po utajování následuje bezmocnost. Často bývá pachatelem známá osoba, která se o dítě stará. Dítě vnímá dospělého jako autoritu, kterou respektuje a má rádo. Pokud dojde ke zneužití, dítě nereaguje tak, jak od něj dospělý očekává, nebrání se, protože si myslí, že člověk, kterého má rádo by mu nic špatného udělat nemohl. V průběhu i po zneužívání se cítí bezmocně a má pocit, že selhalo a mělo říct ne.

Svedení a přizpůsobení je další kategorií, která následuje, pokud se dítě nesvěří s traumatickými zážitky. Aby dítě mohlo „fungovat“, tak se musí nějakým způsobem tuto situaci přijmout a vyrovnat se s ní. Obzvláště náročné je, pokud s pachatelem žije v jedné domácnosti a sexuální útoky se opakují. Dítěti nezbyvá nic jiného, než se přizpůsobit sexuálnímu zneužití a také faktu, že člověk, který ho má chránit, mu ubližuje. Dítě hledá chybu v sobě a myslí si, že když bude hodné a bude plnit přání pachatele, bude ho pachatel zase mít rád a nebude mu ubližovat. Pachatel většinou dítě podporuje v tomto chování tím, že dítěti říká, že když bude poslušné a hodné a nebude nikomu nic z toho, co se děje mezi nimi říkat, bude celá rodina spokojená a šťastná. Dítě je také pachatelem odměňováno za svoji mlčenlivost různými dárky či výhodami. Avšak zneužívání se na dítěti projevuje různými způsoby, od rozštěpení reality, přes delikvenci až k sebepoškozování. Zneužívané děti se nevyhýbají ani zneužívání drog. Projevy či varovné známky sexuálního zneužívání jsou popsány v předchozí podkapitole 2.1.5.

Předposlední kategorií je opožděné, nepřesvědčivé a konfliktní odhalení, které se spíše vyskytuje u sexuálního zneužívání v rodině. K odhalení nejčastěji dochází, když se v rodině objeví konflikt, nebo může k odhalení dojít v době puberty. Díky dospívání dítěte a jeho pokusům o osamostatnění je agresor více náchylný k žárlivosti a stává se přísnějším. Adolescent může začít vnímat pachatele zcela jiným způsobem, a tak se svěří se zneužitím. Často se stává, že mu nikdo nevěří a také nikdo nedokáže pochopit, proč se nesvěřil dříve. V této situaci může dojít k sekundární viktimizaci, jelikož adolescent nebo dítě vnímá, že mu nikdo nevěří, i když pro něj bylo velmi těžké se svěřit a bojí se toho, co bude následovat.

K odhalení patří poslední kategorie, a to odvolání. Dítě tedy pod tíhou výše uvedených událostí svoji výpověď odvolá a většinou řekne, že si vše vymyslelo. Tím je dítě ujišťováno v tom, že bylo špatné se svěřit, že tím ohrozilo celou rodinu, jak mu to říkal pachatel, a že mu nikdo nikdy neuvěří. Další špatným důsledkem odvolání je to, že dospělí pak dětem nevěří, že se skutečně staly oběti sexuálního zneužívání.

2.1.7 Pachatel sexuálního zneužívání

Podle Täubnera (1996) muži v dnešní době trpí krizí mužské role. Z důvodů vlastní subjektivní slabosti a bezmoci se dopouštějí násilí. Finkelhor (in Täubner, 1996) tvrdí, že sexuální zneužívání je problémem v nerovnosti moci. Dítě je mladší, slabší a na základě toho může dát svolení k sexuálnímu vztahu, a tím má dospělý větší pocit moci nad dítětem. Tím pádem je sexuální zneužívání zneužíváním moci. V hlubinné psychologii bylo dokázáno, že sexuální delikventi se v dětství v dostatečné míře neidentifikovali se svým otcem. Dále měli neuspokojivý vztah s matkou a tento vztah v nich podpořil nenávist vůči ženám. Jelikož si tito delikventi nedovolí na dospělému ženu, dovolí si na malé dítě, které je pro ně lehčím objektem pro uplatnění sexuální moci.

Většina odborníků se shoduje na tom, že nejčastěji je pachatelem osoba, kterou dítě zná. Skupiny pachatelů, které se dopouštějí sexuálního zneužívání, jsou podle Witrocka (in Täubner, 1996) z 23,1% náhodní známí, z 34,1% lidé, se kterými má dítě pravidelný kontakt (učitelé, trenéři, sousedé, strýc, děda, apod.), z 11,4% blízcí přátelé, kamarádi nebo známí, z 25,4% otcové nebo muži žijící s dítětem v bytě (druh matky), ze 6% procent neznámí pachatelé. Dunovský (1995) zase pachatele rozděluje na vlastní rodiče a jejich partnery (43,9 % a 29,9 %). Dále Dunovský uvádí, že se nejčastěji jedná o muže starší než třicet let. Podle většiny autorů je nejčastějším pachatelem sexuálního zneužívání nevlastní otec nebo druh matky (Täubner, 1996).

Pachatelé jsou zcela normální lidé ze všech společenských vrstev. Mohou to být sousedé, bratři, bratřanci, dědečkové, strýcové, otcové, trenéři, učitelé, atd. Pokud se jedná o genderové rozdělení, častěji jsou pachateli muži. Podle Täubnera (1996) je to z toho důvodu, že ženy dokáží více potlačit sexuální touhu než muži.

Pokud se jedná o pedofilního pachatele, tak ten při sexuálním zneužívání nepoužívá hrubou sílu a nebývá agresivní. Orientuje se na prepubertální děti bez sekundárních pohlavních znaků. Pachatel využívá nekoitálních technik. Nejde však o generalizaci. Většinou dítě osahává na genitáliích nebo si vynucuje orální uspokojování sebe sama. Děti získává nespecifickým způsobem, spíše hrou a tím, že je něžný a pozorný. Některé dívky vypověděly, že jim byli pachatelé dokonce sympatičtí (Täubner, 1996).

2.1.8 Žena jako pachatelka sexuálního zneužívání

Problematika sexuálního zneužívání ze strany žen je málo prostudovaná. Původně se předpokládalo, že ženy se podílejí na sexuálním zneužívání dětí v rozsahu 1%. Současné studie uvádějí 10 až 15% podíl žen na sexuálním zneužívání dětí. Samotné téma je stále

ještě opředeno četnými mýty, jako například, že se nedopouštějí tak intenzivního sexuálního násilí jako muži. Je tomu však jinak. Ženy využívají různých zneužívajících aktivit, stejně jako muži. Některé pachatelky stimulují tělo zneužívaného dítěte a pak se samy nechávají uspokojit. Další pachatelky zneužívají dítě orálně či digitálně, nebo pořizují pornografický materiál. Jiné pachatelky nutí dítě, aby se dívalo na pornografické nahrávky, sledovalo pohlavní akt nebo mělo samo pohlavní styk s jiným dítětem. Nemůže být opomenuta prostituce, ke které jsou děti pachatelkou často nuceny. Hodně lidí si myslí, že zneužívání pachatelkou není pro děti tak devastující jako zneužívání pachatelem. Pokud dojde ke zneužívání matkou, je dítě zasaženo ambivalentními pocity, kdy chce chránit matku a zároveň je jí hluboce zklamáno. Obranné mechanismy, které se objeví v důsledku zneužívání, mohou zabránit zdravému vývoji osobnosti a mohou způsobit problémy v dospělosti. Pokud se jedná o genderové srovnání obětí zneužití, tak podle některých studií pachatelky více zneužívají dívky, podle jiných studií zase chlapce. Některé studie tvrdí, že je tomu zhruba stejně (Dolanská a kol., 2008).

To, co vede ženu k zneužívání dítěte, není zcela jasné. Může se jednat o sexuální pohnutky, uspokojení emocionálních potřeb, autoagrese. Většina autorů však tvrdí, že jde jako u mužů o zneužití moci, kterou mají pachatelky nad dětmi.

Forenzní psychologie se snažila rozdělit pachatelky do skupin. Jedná se o milenky, spolupachatelky a pachatelky se zátěží (Dolanská a kol., 2008).

Pachatelky tzv. milenky zneužívají většinou děti prepubertální nebo pubertální. Vztah k dítěti považují za milenecký. Pachatelky se spíše zaměřují na hochy. Většinou s nimi jednájí jako s dospělými muži a berou je jako právoplatné milence. Tyto ženy jsou často přesvědčeny, že se jedná o pravou lásku a že jim ji společnost nepřejí.

Druhou skupinou jsou spolupachatelky, které z pravidla podléhají tlaku svého partnera, který je zneuživatel, a stávají se jeho komplicem. Do této kategorie spadají ženy, které byly alespoň na začátku donuceny podílet se na zneužívání. Tyto ženy jsou většinou závislé na partnerovi a často jsou i samy sexuálně či fyzicky týrané.

Poslední skupinou jsou pachatelky se zátěží, které se v dětství staly obětí sexuálního zneužívání. Právě tyto matky se dopouštějí sexuálního zneužívání na svých, často malých dětech. Dokáží na ně přesunout spoluvinu a manipulovat s pocity lásky a strachu. Jedna anglická studie ukázala, že matky, které byly v dětství zneužívány, se snaží znovu navodit trauma z dětství (Dolanská a kol., 2008). Pachatelky se snaží dostat z role oběti do role pachatele. Role pachatele jim přináší pocit moci a uvolnění. Avšak některé pachatelky, které spadají do této skupiny, nemusí mít zkušenosti se sexuálním zneužíváním v dětství.

2.2 Incest

Téma incestu jako sexuálního zneužívání v rodině je velmi závažné. Od extrafamiliárního sexuálního zneužívání se liší tím, že dítě je sexuálně zneužíváno osobami, na kterých je závislé, a které by ho měli chránit. Incest je v podstatě nejčastějším typem sexuálního zneužívání, což potvrzuje i Ballantine (2011), která tvrdí, že je šokující jak moc je sexuální zneužívání rozšířené a jaké devastující účinky má na oběti. Pokud se sexuální zneužívání odehrává v rodině, jsou jeho následky daleko více traumatizující jak pro jednotlivé aktéry, tak pro rodinný systém.

2.2.1 Definice incestu

Incest lze definovat mnoha různými způsoby. Je to možné z hlediska legislativy, kde je však brán zřetel na morálku a degeneraci potomstva, které může z incestního svazku vzejít. Dále existují definice autorů, které poukazují více než na morálku či předání genetických informací na zneužívání moci ze strany rodinného příslušníka, který se zneužívání dopouští.

Podle legislativy

Podle trestního zákoníku České republiky (§ 188) [1] je soulož mezi příbuznými trestným činem. Trestně odpovědný je ten, kdo vykonává soulož s příbuzným v pokolení přímém nebo sourozencem. U sourozenců není rozlišováno mezi vlastními a nevlastními sourozenci.

Podle Wirtz

Podle Wirtz (2005) je důležité pochopit pojem incestu skrze etymologické souvislosti. Slovo incest pochází z latinského slova incestus (nečistý, necudný, smilný). Jde tedy o jakési porušení mravnosti a dopuštění se smilstva. Podle německého jazyka se jedná o Blutschande, tedy krvesmilství. Pokud se někdo tohoto činu dopustí, v podstatě poruší mravní normy a incestní tabu. Když se slovo Blutschande rozdělí, tak významem jeho druhé části (schande) je potupa, hanba a pohana. To je přesně ten pocit, který mají oběti incestu. Z těchto vysvětlení ale stále nevyplývá pravá podstata incestu, tedy o co v incestu jde. Až v době francouzské revoluce byl incest ustanoven jako omezení a zneužití osoby. Toho se dopouštějí členové rodiny, a proto je pro incest používán i název „sexuální zneužívání v rodině“. Jednoduše řečeno se jedná o zneužití moci, manipulaci a využití stavu závislosti. Pro oběť to však znamená „vraždu duše“.

Podle Weisse

„Incest se definuje jako sexuální aktivita mezi osobami, které nemají povoleno uzavřít manželství. Z psychosociální perspektivy pod pojmem incest rozumíme každou sexuální aktivitu mezi dítětem a rodičem, nevlastním rodičem, náhradní rodičovskou postavou, sourozencem nebo členy širší rodiny“ (Weiss a kol., 2000, s. 82).

2.2.2 Historie incestu

Oblast incestu je velmi málo vědecky prozkoumaná a je opředená mnoha mýty. Ale ne vždy a ne všude byl incest tabuizovaný. Například ve starověkém Egyptě bylo nutností, aby si faraon vzal za manželku svoji sestru, jelikož tím mělo dojít ke spojení dvou lidí, kteří byli považováni za potomky bohů. Stejně tak perští králové mohli uzavírat sňatek jen se svými sestrami. Rovněž tomu tak bylo i u Inků. Některá náboženství v rámci rituálů umožňovala sňatky mezi příbuznými, i když v normálním životě to bylo zakázané (Pöthe, 2005).

Incestní tabu se jako první objevuje v Chammurabiho zákoníku, a pak později v Třetí knize Mojžíšově. Obě zmínky ukazují, že pokud se někdo dopustí incestního chování, bude vyloučen ze společnosti. Avšak, i když existovalo incestní tabu, můžeme v mnoha mýtech a příbězích vyzorovat incestní jednání (Pöthe, 2005).

Nejznámějším biblickým příběhem, kde se vyskytuje incestní jednání, je příběh Lóta a jeho dcer (Wirtz, 2005). Lót a jeho dcery utekli ze Sodomy a usadili se na hoře v jeskyni. Matka se při útěku otočila a proměnila se v solný sloup. Jelikož si dcery uvědomily, že široko daleko není žádný muž, rozhodly se otce svést. Opily ho a svedly. Podle Pötheho (2005) lze tento příběh interpretovat jako sexuální zneužívání v rodině. Matka je v rodině v důsledku proměny v solný sloup fyzicky a emočně nepřítomna a otec za podpory alkoholu (nevíme, zda podporoval sebe, nebo dcery) zneužije své dcery. Vina za tento čin je však přisuzována dcerám (svedení), což je typický rys zneužívatele – přenos viny na oběť. Dále se v příběhu vyskytuje izolované místo, kde se tento čin uskuteční, které symbolizuje nízkou společenskou kontrolu rodiny.

Mnoho příběhů s incestní tematikou se objevuje také v období Řecka (Pöthe 2005). Incestní vztahy jsou přítomny v mnoha mýtech, a to i na počátku vzniku světa. Už pramatka Gaia (Země) zplodila se svým synem Uranem šest titánů pohlaví mužského a šest pohlaví ženského. Tito Titáni poté vytvořili páry. Nejstarší z nich Kronos zplodil se svojí sestrou mnoho potomků. Jedním z nich byl Zeus. Ten si vzal za manželku svoji sestru Héra. Poseidón, bratr Dia, znásilnil svoji sestru Deméter. Toto je jen malý výčet incestních

vztahů na Olympu. Tyto mýty působí dojmem, že Řekové svá incestní přání projektovali do svých bohů, protože incestní vztahy byly zakázány.

V dalších stoletích se setkáváme s velkou rolí katolické církve a obrazem incestu jako činem proti Bohu.

To, že je incestní téma tabuizované, lze vysvětlit z hlediska biologického (genetického). Pokud jsou rodiči dítěte dvě příbuzné osoby, může dojít k mnoha genetickým defektům. Takže společenství, která netolerují incest, mají podle výzkumu tělesně i mentálně zdravější jedince. Některé antropologické výzkumy ukazují, že děti, které jsou vychovávány společně, k sobě méně pociťují sexuální touhy, např. výzkumy v izraelských kibucích (Pöthe, 2000).

V současné době má většina civilizovaného světa integrováno incestní tabu a jeho překročení pro ně znamená porušení lidských práv a spáchání zločinu. Bohužel i přes integraci incestního tabu do naší v mnoha směrech pokrokovější společnosti existuje incest i nadále, i když v mnohem skrytější podobě.

2.2.3 Charakteristika incestních rodin

Incest patří mezi nejstarší tabu, ale i přesto jde o jednu z nejčastějších forem sexuálního zneužívání dětí. Podle výzkumu Bentovima z roku 1988 (Vaníčková a kol., 1999b) tvoří 46% pachatelů rodiče.

Pöthe (2005) uvedl několik charakteristik incestních rodin, které se úzce týkají emočních vztahů a interakcí mezi členy rodiny.

Jednou z hlavních charakteristik rodin s incestem je sociální izolace. Ta zahrnuje např. minimum rodinných přátel, odrazování od navazování vztahů s vrstevníky či svět vnímaný jako nebezpečné místo. Kontakt se světem je navazován zejména skrz zneužívajícího rodiče, který si tím posiluje svoji autoritativní pozici v rodině a závislost ostatních členů. Strach z autorit se projevuje i vůči vnějším osobám a institucím, které jsou závislými členy rodiny považovány za ohrožující. Závislí členové rodiny se bojí policie, lékařů a odborů sociální péče kvůli možným následkům při odhalení incestu.

Další charakteristikou je popírání reality uvnitř rodiny. Členové rodiny popírají to, co se ve skutečnosti děje, a tím dochází k tomu, že nevěří vlastním pocitům, ztrácejí empatii a sebereflexi. Nejrychleji dochází ke ztrátě empatie u zneužívajícího rodiče, který pak nerozumí pocitům a myšlenkám oběti a vysvětluje si jinak její přání a potřeby.

V incestních rodinách je při komunikaci typické respektovat autoritu. Je častěji využíváno neverbální složky než verbální, která je upozaděná. Tím že odmítne slovně

komunikovat, ovládá zneužívající rodič svoji rodinu. Jelikož mlčí autorita, mlčí i ostatní členové rodiny a zvyšuje se mezi nimi tenze. Nedostatek komunikace může mít obzvláště pro děti špatné následky v oblasti sociálních a komunikačních dovedností.

Další charakteristikou je omezení spontánnosti, hlavně v oblasti emočních projevů. Zneužívající rodič neumí ovládat své pudové a emoční projevy, a tak nutí ostatní členy, aby se podřídili pevným pravidlům.

V incestních rodinách jsou narušovány tělesné i emoční hranice členů. K narušení tělesných hranic dochází, když zneužívající rodič využije své autoritativní moci k pozorování či dotykům. Rodič chce uspokojovat své potřeby na úkor potřeb dítěte. Bere ho jako dospělou osobu, která je podle něj zodpovědná za uspokojení jeho emočních a sexuálních potřeb.

Možnou charakteristickou součástí je přítomnost násilí v rodině, kdy častěji bývají zneužívání jedinci, kteří byli v rodině trestáni. Podle Pötheho (2005) oběti charakterizovaly své rodiny jako nedostatečný zdroj bezpečí a podpory.

Vaničková a kol. (1999b) uvádí studii od Greena, ve které jsou, kromě výše uvedených, popsány i další charakteristiky incestních rodin. Matky častěji selhávají v ochraně dítěte a dělají, že nic nevidí. Když dojde k odhalení, stojí za svým manželem a dítěti nevěří. Dítě je v podstatě dotlačeno do role oběti incestu potřebami obou rodičů, a tím udržuje rodinu pohromadě. Na druhou stranu může být matka spolupachatelkou incestu. Podle Täubnera (1996) je matka na otci závislá hlavně finančně a je pro ni těžší ho s dítětem opustit a sama sebe a dítě uživit. Dalším důvodem, proč matka nezasáhne, je strach z ostudy, jelikož rodina navenek působí spořádaně a má často i vysoký společenský status.

Jedním z rizik incestu může být rozpad původní rodiny. Podle Finkelhora (in Vaničková a kol., 1999b) jsou častěji ohroženy dívky, které žijí v rodině s matkou a jejím novým partnerem. Někteří pachatelé uvedli, že si vyhledali osamělé a vyčerpané matky záměrně, jelikož pro ně byli snadným terčem. Také je více pravděpodobné, že matka, pokud dojde k odhalení sexuálního zneužívání ze strany nového partnera, se častěji postaví na stranu partnera.

Malá a kol. (1995, s. 37) zformulovala typické charakteristiky incestních rodin ve 12 bodech:

1. Generační hranice jsou setřeny,
2. Rodičovská dyáda je dysfunkční a pracuje jako fragment.

3. Rodičovský sexuální vztah je zhoršen - i když často funguje zdánlivě normálně. Deteriorace je ve sféře emoční.
4. Normální tabu nefunguje.
5. Afektivní prožívání je utlumeno
6. Popření je nejdůležitější tajemství.
7. Rodinné role jsou patologicky přeznačkovány a jsou značně rigidní.
8. Rodina je izolována,
9. V rodině panuje „stav homeopatického dusna“.
10. Interpersonální vztahy se pohybují v extrémech buď excesivní separace, nebo vazby.
11. Členové rodiny mají problémy v kategoriích společenství.
12. Sourozenecké vztahy jsou patologicky narušeny.

2.2.4 Průběh sexuálního zneužívání dítěte rodičem

Pöthe (2005) rozdělil průběh sexuálního zneužívání rodičem na čtyři dynamiky: sexuální interakce, utajování, odhalení a reakce na odhalení.

Dynamika sexuální interakce

Rodič vytváří dynamiku sexuální interakce tím, že vstupuje do intimity dítěte, a to jakoby náhodou. Snaží se dostat do situací, kde je s dítětem sám a přesvědčuje ho, aby se před ním nestydělo.

Nejdříve se rodič začne před dítětem odhalovat a začne mu tvrdit, že před sebou nemají navzájem co skrývat a že je to úplně normální. Jedná se o hru, kterou rodič zasvěcuje dítě do sexuálních praktik. Tato hra pokračuje vizuální stimulací rodiče, která potom přechází k autostimulaci. Poté rodič nabádá i dítě, aby dělalo totéž. Toto vše se může dít bez vzájemného dotýkání.

Většinou však dochází k postupu, ke vzájemnému hlazení celého těla a erotogenních zón. Toto vše může postupovat dále k líbání, jak na ústa, tak i celého těla.

Nakonec může dojít k různým způsobům penetrace těla dítěte. Nejpřístupnější je pro pachatele orální otvor. Rodič může dítě přesvědčit k felaci nebo může (pokud je to chlapec) provádět felaci dítěti. U penetrace análního otvoru často pachatel používá různé předměty k dilataci otvoru a následnému styku, který pak nezanechá žádné poranění. Vaginální penetrace je prováděna tak, aby nedošlo k poranění hymenu (panenské blány).

Pachatelé často jako náhradu provádí tření penisu o vaginálně-rektální oblast. Děti si často myslí, že jde o penetraci vagíny, a tak jim často nikdo nevěří, že ke zneužití došlo.

Většina případů nezahrnuje všechny výše popsané způsoby sexuální interakce. Avšak u incestních forem zneužití často rychle dochází k přechodu od bezkontaktních aktivit ke kontaktním. Nejčastěji však dochází k osahávání a hlazení, méně často pak k penetraci.

Pokud se jedná o sexuální zneužívání matkou, je špatně prokazatelné a je o něm málo informací. Dítě je matkou zneužíváno během každodenních interakcí. V podstatě je zneužívání součástí běžné mateřské péče. Dítě je matkou stimulováno během každodenních úkonů.

Dynamika utajování

Utajování je pro zneužívajícího rodiče důležitá dynamika, jelikož ho chrání před následky odhalení a umožňuje mu dítě nadále zneužívat. V utajovaném sexuálním vztahu s dítětem si zneužívající rodič připadá silně, obdivovaně a důležitě. Bojí se ale odhalení, jehož důsledky by pro něj měly formu rozpadu rodiny, ztráty zaměstnání a trestu za sexuální zneužívání dítěte.

Zneužívající rodič k tomu, aby dítě nic neprozradilo, používá různé strategie. Nejdůležitější složkou je neverbální komunikace, kdy se rodič dítěte dotýká, navazuje oční kontakt, ale nikdy s ním o zneužívání nemluví a v podstatě dělá, jako by ani neexistovalo.

Dále může rodič dítěti vyhrožovat násilím. Většinou však k násilí nedochází, ale jde spíše o ukázání fyzické převahy dítěti. Také může vyhrožovat dítěti, že použije násilí na někoho jiného z rodiny, např. na sourozence.

Pro mladší děti je nejhorší hrozbou separace od rodiny. Děti většinou v důsledku tohoto vyhrožování trpí úzkostí ze separace. Zneužívající rodič často vyhrožuje rozpadem rodiny, odchodem dítěte z rodiny, nebo ztrátou matky. Někdy může u dítěte vyvolat pocit viny za svoje možné potrestání.

Další strategií je odměňování a podplácení. Dítě je rodičem motivováno k tomu, aby se aktivně účastnilo zneužívání. Různými dárky a odměnami se je rodič snaží podplatit, což později vede dítě k sebeobviňování a výčitkám vůči sobě samému. Pokud je dítě zanedbávané, postačí mu jako odměna pozornost od rodiče a incestní vztah se pro něj stává jediným možným emočním sdílením. Některé děti si díky incestnímu vztahu mohou připadat výjimečně.

Tím, že je dítě sexuálně stimulováno, dochází k nárůstu sexuálního napětí na úroveň dospělého člověka. Dítě s tímto napětím nedokáže pracovat a to ho nutí, aby se ho zbavovalo tím, že přistoupí na další sexuální interakce s rodičem. V podstatě se jedná o bludný kruh sexuálního napětí a zklidnění, kdy po zklidnění přichází znovu napětí a z dítěte se stává něco jako spolupachatel zneužívajícího rodiče, který dítě tímto způsobem ovládá.

Díky těmto strategiím, které používá zneužívající rodič na dítě, se dítě snaží udržet tajemství po dobu zneužívání a někdy ho udrží i celý život.

Dynamika odhalení

K odhalení může dojít dvěma způsoby, a to z iniciativy účastníků nebo náhodou. Náhodou může dojít k odhalení ze strany osoby, která žije ve společné domácnosti s účastníky incestu, např. sourozenec, který sdílí pokoj se zneužívaným dítětem. Další možností náhodného odhalení může být běžná pediatrická prohlídka dítěte, kdy lékař může objevit zranění, která ukazují na sexuální zneužívání. Někdy lékař sexuální zneužívání odhalí díky gynekologickým problémům nebo v nejzazších případech díky těhotenství zneužívaného dítěte. Chování dítěte např. ve škole může dokazovat možnost sexuálního zneužívání. Dítě se ve škole může projevovat sexualizovaně. Příkladem mohou být kresby se sexuální tematikou, sexuálně motivované hry, odhalování se před ostatními dětmi, nadměrná masturbace (i veřejná), vyprávění příběhů se sexuální tematikou a sexuální obtěžování ostatních dětí. U starších dětí se může jednat o prostituci či promiskuitní chování.

Druhou možností je, že se dítě někomu se zkušeností sexuálního zneužívání svěří. Mladší děti prozrazují toto tíživé tajemství spontánně. Ke spontánnímu prozrazení může dojít v situaci, kdy pachatel zneužívá více dětí v rodině. Dítě může žárlit na svého sourozence, a proto se rozhodne prozradit skutečnost sexuálního zneužívání. Starší děti se svěřují po dlouhodobém zvažování a až po několika letech zneužívání. Ke svěření v dospívání dochází z důvodu volby sexuálního partnera z okruhu vrstevníků. Rodič se bojí ztráty sexuálního vztahu s dítětem a snaží se ho ovládnout. Dítě kontroluje, zakazuje mu chodit ven s vrstevníky a to v dítěti vyvolává frustraci, díky které pak dojde k prozrazení. Dále existují případy obětí, které odešly z domova a ze strachu, aby se mladší sourozenci nedostali do stejné situace jako oni, odkryly situaci sexuálního zneužívání. To, že se dítě svěří, však nezaručuje konec zneužívání. Záleží pak na rodině, jestli je ochotná uvěřit dítěti a ochránit ho.

Dynamika reakce na odhalení

Zneužívající rodič často reaguje útokem proti oběti. Ve společnosti má vyšší postavení než dítě, a tak se snaží zpochybnit jeho výpověď. Například tím, že si dítě zneužívání vymyslelo, aby se mu pomstilo. Z venku může tato interakce vypadat jako běžný konflikt mezi neukázněným dítětem a ochraňujícím rodičem.

To, že se dítě se sexuálním zneužíváním nesvěří mnohem dříve, může mít za následek, že v očích společnosti působí nevěrohodně. Zneužívající rodič dokáže tohoto faktu využít ve svůj prospěch a vydírá dítě, aby výpověď odvolalo. Pokud nedojde k odvolání, snaží se zneužívající rodič dítě ještě více zdiskreditovat tím, že o něm tvrdí, že se mu zneužívání líbilo, a že za něj dokonce dostávalo dárky.

Pro dítě je přitěžujícím faktorem i to, že po celou dobu vyšetřování má pachatel přístup k dítěti a může ho nadále ovlivňovat. Dítě tedy potřebuje podporu druhého rodiče, který však netuší, komu má věřit.

Některé matky zneužívaných dětí na ně reagují nedůvěrou a chtějí od dítěte přesvědčit o tom, že bylo skutečně zneužíváno. Jiné matky na zveřejnění zneužívání nereagují vůbec a důvěřují svému partnerovi. Některé matky dítěti uvěří a slíbí mu ochranu, ale po čase od slibu upustí a chovají se jako by se nic nestalo.

Matky o zneužívání ví, nebo to alespoň tuší dlouho před tím, než se o něm dozví. V incestní rodině dochází ke změně rolí, kdy jsou děti zbavovány dětských rolí a dospělé role jsou zmatečné. Matky jsou na otci stejně závislé jako děti, a proto nezabraňují incestu, aby udržely rodinu. Také se bojí ostudy a odsouzení od okolí nebo ztráty finančního zajištění od otce rodiny.

Dále ty matky, které se snaží zajistit zneužívanému dítěti ochranu a pomoc, mohou být velmi přetíženy pocity viny a může u nich dojít k depresím, které pak znemožňují a omezují schopnost poskytovat dítěti emocionální podporu.

Reakce na odhalení může být různá, ale u většiny incestních rodin platí, že se snaží chránit před následky zneužívání. Někteří silní jedinci mohou dítě ochránit a poskytnout bezpečí. Většina však potřebuje vnější podporu a vedení, aby zůstali na straně oběti po celou dobu, jinak dojde k nátlaku na oběť, aby výpověď odvolala. Odvolání výpovědi je i součástí syndromu přizpůsobení podle Summita, který je popsán v podkapitole 2.1.6.

Jinou reakci na odhalení může mít okolí, které může oběť ignorovat nebo obviňovat. To může vést k horšímu psychickému i sociálnímu fungování v dospělosti.

2.2.5 Pachatel incestu – zneužívající rodič

Pachatele incestu lze najít ve všech vrstvách společnosti. Nelze tedy říci, že by se incest odehrával v nižších sociálních skupinách. Podle Pötheho (2000) jsou pachatelé rozděleni podle primární sexuální orientace na fixované a regredované.

První jmenovaná skupina jsou pachatelé, kteří mají jako svůj primární sexuální objekt dítě. Jedná se z větší části o pedofily.

Druhá skupina pachatelů je primárně sexuálně orientovaná na své vrstevníky. Opakovaná selhání s dospělými objekty je vedou k regresi v podobě méně komplikovaných sexuálních vztahů s nedospělými objekty. Jednoduše jsou pro ně děti substitucí dospělého. Většina případů sexuálního zneužívání v rodině je páchána regredovanými jedinci. Osobnostní vlastnosti zneužívajícího rodiče jsou nedostatek autonomních postojů, chronický strach ze separace, či použití násilí jako obranného mechanismu. V manželství hledá naplnění potřeb, které byly v dětství nenaplněny. To vše má splnit manželka, která se stává mateřským objektem. Pokud nejsou potřeby naplněny, jsou zneužívající rodič i manželka frustrováni, a to vede k tomu, že si manžel hledá reálný vztah s dítětem, kde čeká naplnění svých přání a potřeb. To znamená, že u zneužívajícího rodiče není primárním motivem pohlavní styk, ale naplnění emočních potřeb. Potřebuje kontrolu nad nejbližšími, aby se vyrovnal s pocitem bezmoci. Jde tedy z jeho strany o zneužití moci.

Finkelhor (in Pöthe, 2000, s. 93) popisuje čtyři rizikové faktory, které přispívají k tzv. paternálnímu incestu (incest otec – dítě):

- Tradice dominantní a silné role mužů v sexuálních vztazích
- Tendence mužů sexualizovat své emoční potřeby
- Neschopnost mužů identifikovat se s potřebami dítěte (rodič přisuzuje dítěti nereálná očekávání a emoce)
- Subjektivní přesvědčení otců o „posvátné“ roli v rodině (právo přivlastňovat si členy rodiny)

Pokud se jedná o zneužívání dítěte matkou (maternální incest), je případů mnohem méně. Některé matky se zneužívání dopouštějí jako komplicové svých manželů či partnerů. K rizikovým faktorům incestu matky a syna patří absence matky v prvních letech života dítěte, malý věkový rozdíl mezi matkou a dítětem, ztráta partnera a osamělost, závislost na alkoholu, zkušenost se sexuálním zneužíváním z dětství apod.

2.2.6 Nezneužívající rodič

Většinou je nezneužívajícím rodičem matka. Ta je buď fyzicky nepřítomná, nebo je pro dítě nedostupná, i když je v rodině fyzicky přítomná. Fyzická nepřítomnost má většinou podobu pozdně večerních nebo nočních směn rodiče. V případě, kdy je rodič fyzicky přítomný, ale jinak pro dítě nedostupný, si většinou zneužívání nevšimá. Nepřítomný rodič v podstatě chronicky selhává v ochraně dítěte. Některé matky v incestních rodinách zaujímají submisivní roli vůči svému partnerovi. Tyto ženy mívají nižší sebevědomí, málo zájmů, málo přátel a málo sociálních dovedností. O většině věcí rozhoduje manžel a někdy dochází k tomu, že se tyto matky zúčastňují sexuálního zneužívání dítěte (Pöthe, 2000).

Nezneužívající matky jsou často partnerky závislých mužů. Partneri od nich očekávají naplnění všech svých potřeb, které nebyly naplněny v dětství. Partnerka má pozici nedotknutelné matky. Většinou tyto ženy považují své dcery za rivalky a mají s nimi velmi problematický vztah. A právě nezralost mužů způsobuje, že si hledají stejně nezralé objekty k ukojení svých sexuálních potřeb.

Podle Pötheho (Pöthe, 2000) bylo 30 až 40% nezneužívajících matek samo v dětství zneužito. Dále může docházet k tzv. identifikaci s agresorem, kdy se matka v důsledku svých traumat v dětství raději identifikuje s agresivním partnerem než se zneužívaným dítětem, aby získala jakousi subjektivní kontrolu nad vnější agresí. Na druhou stranu se u některých traumatizovaných matek může jednat o „slepu skvrnu“, díky které nejsou schopny rozpoznat sexuální zneužití svých dětí [3].

2.2.7 Oběť incestu

Nejčastěji se obětí incestu stávají dívky. Do rizikové skupiny patří také děti mentálně nebo tělesně postižené či děti s kombinovaným postižením. Jak už bylo zmíněno v podkapitole 2.2.4, pro oběti zneužívání je typické, že nevyhledávají pomoc a nedokáží se se svým trápením nikomu svěřit. Když je dítě zneužíváno rodičem, většinou je přesvědčeno či donuceno k tomu, aby drželo tajemství. Tím, že tak učiní, většinou chrání své blízké, jako je matka nebo sourozenec (Vaníčková a kol., 1999a).

Zpracování incestní události je pro oběť mnohem obtížnější než zneužití, které nemá formu incestu. Oběť si často klade otázky, kterými se snaží tuto traumatickou událost pochopit. Mohananová (in Vaníčková a kol., 1999a, s. 47) uvádí příklady těchto otázek: „Proč se to stalo? Proč jsem neřekla ne? Proč moje matka nic neudělala? Proč to můj otec dělal?“

Dále dochází k srovnávání se sestrou, pokud tedy sestru má. Oběť (dívka) se snaží najít vysvětlení, proč byla vybrána právě ona. Myslí si, že je špatná, zlá a že s ní je něco v nepořádku. Vztah sester se stává proto konfliktním. Oběť může na svoji sestru až žárlit. Avšak i nezneužívaná sestra může být sekundární obětí incestu. Může mít pocit, že mohla své sestře pomoci a neudělala to (Vaníčková a kol., 1999a).

Průměrným rokem, kdy dochází nejčastěji ke zneužití, je uváděn osmý rok života dítěte, tedy mladší školní věk. Je tedy jasné, že dítě se neúčastní sexuálního aktu dobrovolně. Pokud k tomu však dojde, pak je normální reakcí zdravého rodiče explorativní sexuální chování svého dítěte usměrnit a stanovit pevné hranice. Pokud se rodiče brání, že byli dítětem svedeni, jedná se o mýtus, který je jen v jejich myslích (Pöthe, 2000).

2.2.8 Následky incestu

Už zakladatel psychoanalýzy Sigmund Freud se ve své praxi zabýval incestem a jeho následky. Freud byl velmi šokován, kolik jeho patientek bylo zneužito jejich otci. Tento objev se snažil prezentovat před společností, ale bohužel neuspěl. Byl odmítnut ze stran svých kolegů, a pak začal tuto zkušenost svých patientek interpretovat jako nenaplněné sexuální touhy - Oidipův komplex. Tato změna negativně ovlivnila veřejnost a sexuální zneužívání bylo dlouho dobu považováno pouze za fantazie. Dnes už je však zřejmé, že se jednalo a jedná o zkušenost se sexuálním zneužíváním a že symptomy a následky sexuálního zneužívání jsou klinicky doložitelné (Pöthe, 2005).

Pötheho retrospektivní studie pohlavního zneužívání v dětství u dospělé populace ČR (Pöthe, 2005) ukazuje, že 40 % žen, které byly v dětství zneužívány, pociťovalo dlouhotrvající až trvalé následky. Pokud jde o intrafamiliární zneužívání, jednalo se o polovinu z těchto žen. U mužů, zneužitých příbuznou osobou, se jednalo asi o 37 % těch, kteří pociťovali dlouhotrvající nebo trvalé následky.

Složitost následků sexuálního zneužívání je dána tím, jak oběť emočně odpovídá na způsobené trauma, a tím, jak na toto trauma reaguje okolí. Trauma, které se projevuje v době, kdy zneužívání probíhá, nebo těsně po něm, může mít podobu akutního stresu. Dítě má pocity bezmoci, ztráty kontroly, pocity dezorganizace a akutní úzkosti. Akutní traumatický stres se může rozvinout v posttraumatickou stresovou poruchu, kdy dochází k znovuprožívání traumatu ve formě flashbacků. Většinou se oběť snaží vyhýbat situacím, které jí trauma připomínají, což u sexuálního zneužívání v rodině jde hůře. Problematika posttraumatické stresové poruchy je blíže popsána níže. Při dlouhotrvajícím sexuálním zneužíváním v rodině je častějším obranným mechanismem disociace (také popsána níže).

Tento mechanismus dokáže traumatickou událost oddělit od ostatních vzpomínek (Pöthe, 2005).

Podle Finkelhora (in Pöthe, 2000) působí na dítě čtyři traumatogenní dynamiky. První z nich je *bezmocnost*, která vzniká z neustálého narušování tělesné integrity dítěte, z selhání všech obranných mechanismů a z nedůvěry nejbližších osob vůči dítěti. Oběť incestu je přesvědčena, že je trvale a viditelně poznamenána – *stigmatizace*. Dále si myslí, že je špinavá, má na těle skvrny, které nejdou ničím umýt. Oběť má velký pocit viny a má pocit, že se nemůže zařadit zpět do společnosti. Cítí se jak použité zboží, které nikdo nechce. Součástí sexuálního zneužití je zneužití důvěry dítěte a následný *pocit zrady*. Opakovaná zrada způsobí, že oběť už nevěří dospělým. Poslední traumatogenní dynamikou je *traumatická sexualizace*.

Podle Bentovima (Bentovim, 1998) jsou následky sexuálního zneužívání ovlivněny i pohlavím oběti. Zneužití chlapci mají sklon hledat někoho, kdo převezme jejich traumatizované „já“. Je to někdo, kdo jim připomíná jejich bezmocnost. Někdo mladší a bezmocnější než jsou oni. Po vzoru rodiče využívají sexu k získání moci a kontroly nad ostatními členy rodiny. Tedy, oběť jednoduše překonává pocit bezmoci zneužíváním. Na druhou stranu zneužití dívky zůstávají stále obětí, vybírají si zneužívající partnery a častěji jsou i jejich děti zneužívány.

Posttraumatická stresová porucha

Posttraumatická stresová porucha (PTSP) vzniká jako reakce na závažný stres nebo traumatickou událost, jako je incest. Člověk znovu prožívá traumatizující událost ve svých myšlenkách, snech a fantaziích. Snaží se vyhnout všem situacím, které by mu traumatickou událost mohly připomenout.

Typické příznaky této poruchy mohou na počátku vypadat jako obvyklá reakce na ohrožující událost. Pokud však příznaky trvají déle než měsíc, jedná se o posttraumatickou stresovou poruchu. Příznaky se mohou objevit bezprostředně po události, ale také mohou být pozorovány až po nějakém čase. Podle odborníků (Praško a kol., 2003, s. 32) se dělí příznaky PTSP na čtyři hlavní skupiny:

- Dotírající vzpomínky a sny
- Ztráta pozitivních emocí
- Vyhýbání se
- Zvýšená psychická i tělesná vzrušivost

U lidí s PTSP dochází často k rozpomínání a znovuprožívání traumatické situace. Znovuprožívání vyvolává úzkost, pocity vzteku, bezmoci, smutku a pocit marnosti. Někomu se může zdát tato znovu prožitá situace natolik reálná, že je přesvědčen, že se traumatický zážitek odehrává znovu. Rozpomínání je doprovázeno i nočními děsy, které se pořád vracejí. V některých situacích však může dojít pouze k tomu, že se u dotyčného vyskytují pouze příznaky bez přítomnosti vzpomínek (Praško a kol., 2003).

Lidé trpící PTSP mohou mít pocit, že nemohou prožívat radost a zažít příjemné pocity. Cítí se chladní a mají pocit, že necítí vůbec nic. Tento příznak je ale důsledkem potlačování. Člověk postižený touto poruchou se snaží potlačit všechny pocity, které jsou spojeny s traumatickou situací, ale bohužel dojde k potlačení všech pocitů a emocí. Postižení se snaží vyhýbat všem situacím a místům, které traumatický zážitek připomínají, stejně jako rozhovorům o tomto tématu (Praško a kol., 2003).

Dále se lidé s PTSP vyhýbají blízkému vztahu, a to kvůli neschopnosti projevat vřelé emoce a také převzetí zodpovědnosti za někoho druhého. Postižení jsou neustále v napětí a očekávání, že se jim může něco špatného přihodit. To může vést k podrážděnosti. Stačí jim pouze nějaké náznaky či malé věci, aby je něco vyvedlo z míry. Jsou neustále napjatí a čekají, že se něco může stát. Jsou neustále ostražití a často je vyleká jakýkoli zvuk. Často jim buší srdce, potí se, cítí tlak na hrudi a třesou se. Tyto příznaky je často nutí navštěvovat lékaře (Praško a kol., 2003).

Disociace

Incestní vztah, který trvá několik let a dochází v něm k závažnému fyzickému násilí, může vést k traumatu. Anna Freudová (in Dalzell, 1997) definovala trauma jako událost tak devastující, že způsobuje vnitřní narušení vyřazením ega z fungování. Pro psychickou adaptaci na trauma užívají oběti obranných mechanismů jako je disociace.

Disociace poprvé zmiňuje Janet (in Dalzell, 1997), který věřil, že myšlenky, které jsou příliš stimulující, než aby mohly být začleněny do vnitřního světa, jsou odštěpovány z vědomí do separovaného systému „neměnných myšlenek“ nedotčených zbytkem osobní zkušenosti. Traumatické události jsou uloženy v osobnosti odděleně. Z toho plyne, že se ve vědomí střídají dva nebo více stavů. Disociace má za následek nedostupnost raných vzpomínek, opakující se intruzivní obrazy, noční můry, acting out, psychické potíže nebo, ve více extrémních případech, disociativní poruchy a mnohočetné poruchy osobnosti.

Disociační obrany jsou výsledkem normálního vývoje ega. Malé děti experimentují s různými charaktery a hrají různé role. Odkryté alarmující události jako incest však mohou v dítěti vyvolat disociační „talent“ jako způsob psychického útěku od zneužití.

Zneužívající a nezneužívající rodič je chápán jako starající se i zanedbávající zároveň. Tahle rozporuplnost má za výsledek rozštěpení ega na zdravou část, která alternuje s více upadající nebo primitivní stránkou. To ilustruje následující kazuistika: *„Mary R. byla zneužívána nevlastním otcem od 6 let. Zneužívání bylo brutální. Zahrnovalo nucený vaginální i anální styk, stejně tak jako emocionální zneužívání (vyhrožoval, že uškrtní její matku, pokud to někomu řekne). V terapii se Marie střídavě prezentovala jako profesionálka, která umí mluvit o svém zneužití s překvapujícím odstupem a na druhé straně jako ubohé a strádající dítě, které ukazovalo hněv a nedokázalo mluvit o svém zneužití“* (Dalzell, 1997).

2.3 Sourozenecký incest

Pöthe (2005) definuje sourozenecký incest jako sexuální interakci mezi jedinci, kteří mají společného jednoho nebo oba rodiče. Ačkoli nese mnoho společných znaků s rodičovským incestem, má sourozenecký incest i řadu specifík, díky kterým si zaslouží zvláštní pozornost.

Jak uvádí Ballantine (2011) i Pöthe (2005), někteří autoři odhadují, že sourozenecký incest je až pětikrát častější než incest mezi rodičem a dítětem. Na druhou stranu, jiní autoři oponují, že sourozenecký incest se vyskytuje v menší míře než incest mezi rodičem a dítětem. Přesvědčení o menším výskytu může mít dvojí vysvětlení. Jedno je takové, že se mezi sourozenci jedná o sexuální interakci typu sexuální hry, která nemá charakter sexuálního zneužívání. Tento pohled byl široce rozšířen především v minulosti, kdy byl sourozenecký incest obecně považován za podřadnou formu sexuálního zneužití a kvůli tomu, že neporušuje generační hranice, byl mnoha odborníky pokládán za normální součást vývoje sexuality dítěte. Druhé vysvětlení zahrnuje přesvědčení, že k odhalení sourozeneckého incestu nedochází v takovém rozsahu, jako je tomu u incestu rodič dítě. To může být do značné míry způsobeno tím, že sourozenecký incest je těžko identifikovatelný. V mnoha případech není sourozenecký incest odhalen v dětství, ale dochází k jeho odkrytí až během terapie v dospělosti. Oběti se však většinou léčí s problémy, které nesouvisí se zneužitím (Ballantine, 2011).

V každém případě, jak informuje Pöthe (2005), mnoho studií prokázalo, že sexuální zneužívání jednoho sourozence druhým může být dlouhodobé s velmi závažnými následky. Podle Ballantine (2011) má sourozenecký incest, v porovnání s jinými formami sexuálního zneužívání, dokonce mnohem negativnější dopad jak na oběť, tak i na pachatele.

2.3.1 Obecné údaje o sourozeneckém incestu

Nejčastější formou sourozeneckého incestu je incest mezi starším bratrem a mladší sestrou. Věkový rozdíl, kterým se podle odborníků odděluje sexuální zneužití sourozence od sourozenecké explorační, je v průměru 5 let. Toto potvrzují i Adler a Schutz (1995) ve svém výzkumu, kde průměrný věkový rozdíl mezi sourozenci byl 5 let (v 58%). Nejčastější sexuální aktivity zahrnovali orální sex a vaginální penetraci. Průměrně trval sourozenecký incest 22 měsíců. Pachatelé využívali nejčastěji slovní výhrůžky k udržení tajemství. Většina případů sourozeneckého incestu nebyla odkryta. Podle těchto autorů

může popírání a zlehčování sourozeneckého incestu souviset s mýtem, že sourozenecký incest je benigní a je to součást normálního vývoje. Sourozenecký incest může být jen špička ledovce s přihlédnutím k dysfunkci rodiny a mezigeneračním vzorcům zneužívání, které jsou pravděpodobně příčinou (Adler a Schutz, 1995).

2.3.2 Možné příčiny sourozeneckého incestu

Nelze jednoduše sdělit, proč k sourozeneckému incestu dochází, lze jen vyslovit určité domněnky či interpretovat výsledky různých pozorování. Například Loredó (1982, in Ascherman a Safier, 1990) uvedl několik okolností, kde se mohl objevit sex mezi sourozenci: sexuální hra mezi sourozenci, která zajde moc daleko, situační tlak, poruchy osobnosti, poruchy rodinného systému, převzetí nevhodných rolí v rodinném systému či následek povzbuzení nebo síly třetí strany, např. rodiče.

Renvoise (1982, in Ascherman a Safier, 1990) vysvětluje incest mezi sourozenci jako odezvu na převažující pocit bezmocnosti. Děti se na sebe mohou obrátit za účelem emočního tepla. Případně si děti v dominantní pozici, jako starší bratři a sestry, mohou od mladších sourozenců vynutit to, co jim není dáno dobrovolně. Zneužití slabšího sourozence nemusí být zrovna vhodná kompenzace, ale alespoň je jejich potřeba uplatnit moc nad něčím v jejich životech dočasně uspokojena.

„Sourozenecký incest však nemusí vždy zahrnovat jednu oběť a jednoho agresora. Oba se mohou zapojit dobrovolně, za účelem naplnění potřeb. Tyto potřeby mohou zahrnovat touhu po vztahu a náklonosti; boj se samotou, depresi a pocitem izolace; nebo vybíjení strachu a napětí kvůli stresu“ (Loredó, 1982, s. 178, in Ascherman a Safier, 1990).

2.3.3 Srovnání otec-dcera incestu a sourozeneckého incestu

Sourozenecký incest upoutává pozornost odborníků mnohem méně než incest otec-dcera. Někteří odborníci si však myslí, že jeho výskyt je mnohem vyšší. Samozřejmě existují dva tábory, a to i pokud se jedná o zraňující efekt obou druhů incestu. O'Brien (1991, in Cyr a kol., 2002) tvrdí, že nedostatek informací způsobuje vnímání sourozeneckého incestu jako experimentování se sexualitou a že tato násilná sexuální interakce s mladším sourozencem je součástí přirozeného procesu sexuálního vývoje. Pro lepší osvětlení této problematiky je tato podkapitola věnována srovnání mezi incestem otce s dcerou, jako nejčastějším typem rodičovského incestu, a sourozeneckým incestem.

V článku (Cyr a kol., 2002) je srovnán sourozenecký incest a incest otec dcera. Po porovnání 15 dospělých obětí sourozeneckého incestu a 15 obětí incestu otec-dcera, byly následky podobné: deprese, drogová nebo alkoholová závislost, poruchy příjmu potravy, sebevražedné myšlenky, promiskuita, flashbacky a noční můry.

Po následcích byly porovnávány rodinné faktory, které přispívaly k incestu (Cyr a kol., 2002), z nichž řada je podrobně rozebrána v praktické části (podkapitola 3.4). Oběti incestu často popisovaly svoje rodiny jako dysfunkční ve výchově, ve vztahových schématech mezi členy rodiny, v rodinných pravidlech, či ve vzorcích reakcí na stres v rodině. Výchova k poslušnosti zahrnovala slovní a fyzické týrání. Rodiče nechávali své děti bez dozoru. Navíc byly oběti týrány jak ze strany rodičů, tak ze strany bratra. V případě sourozeneckého incestu měly oběti více sourozenců, obzvláště bratrů. Navíc, ačkoli většina obětí sourozeneckého incestu a incestu otec-dcera žila se svými biologickými matkami, tyto matky byly často popisovány jako emocionálně nepřítomné, a to z důvodů nemoci, alkoholové závislosti nebo ochromujících životních událostí. Dále bylo zjištěno, že 72% matek a otců bylo v dětství sexuálně zneužíváno a 76% z nich mělo v dospělosti mimomanželský poměr.

V článku byl porovnáván nejen sourozenecký incest a incest otec-dcera, ale také incest nevlastního otce s dcerou. Podle výsledků bylo více obětí sourozeneckého incestu zneužito formou pohlavního styku než u incestu otec-dcera nebo incestu nevlastního otce s dcerou. Dále bylo prokázáno, že bratři používají více fyzické síly než otcové či nevlastní otcové, ale rozdíl nebyl statisticky významný. Dalším zjištěním bylo, že u 86% obětí sourozeneckého incestu matky věřily, že se staly oběťmi incestu, u incestu otec-dcera to bylo 90%, nejméně však matky věřily obětem incestu nevlastního otce a dcery. Oběti zneužité svými bratry nebo otcí vykazovaly více příznaků disociativní poruchy, než tomu bylo u obětí incestu nevlastního otce a dcery (Cyr a kol., 2002).

Závěrem této studie bylo tvrzení, že sourozenecký incest častěji zahrnuje vysoce narušené chování u pachatelů a větší poškození u obětí.

2.3.4 Průběh sourozeneckého incestu

Průběh sourozeneckého incestu je do značné míry shodný s průběhem sexuálního zneužívání rodičem (podkapitola 2.2.4).

Co se týče utajení, Finkelhor (1980, in Mc Veigh, 2003) uvedl, že ani jedno dítě, které bylo vtaženo do sexuálního vztahu s mnohem starším sourozencem, se nikomu

s tímto zážitkem nesvěřilo. Takové pocity jako strach z toho, že budou za incest viněni, nebo že jim nikdo neuvěří, nebo že se jim sourozenec pomstí, to mohou ztěžovat.

Podobnost lze nalézt i u procesu odhalení. Odhalení může mít dost negativní dopad na sourozence, který se svěřil se zkušenosti s incestem (Mc Veigh, 2003). Může zahrnovat pocity zodpovědnosti za rozpad rodiny, obviňování za to, že k sourozeneckému incestu došlo, donucení zůstat v kontaktu se sourozenci kvůli udržení rodiny pohromadě nebo odvolat obvinění pachatele kvůli nedostatku podpory rodiny. Tsun (1999) zdůrazňuje, že negativní reakce rodičů či ostatních členů rodiny na odhalení sourozeneckého incestu mohou mít vliv na záporné vnímání sebe sama a rozvoj dalších symptomů. Například v jednom případě matka incest zastavila, ale poté z něj obviňovala oběť (Tsun, 1999, s. 74). Kvalitativní studie (Laviola, 1992, in Mc Veigh, 2003) ukazuje, že v pěti ze sedmnácti případů kdy došlo k odhalení sourozeneckého incestu, rodiče a učitelé obviňovali oběti. Pět obětí vypovědělo, že reakce dospělých posílily jejich negativní pocity.

De Jong (1989, in Mc Veigh, 2003), Daie a kol. (1989, in Mc Veigh, 2003) a Rudd a Herzberger (1999) považují délku trvání sourozeneckého incestu za další speciální dynamiku. Daie a kol. (1989, in Mc Veigh, 2003) uvedl, že ani v jednom z případů nebyl sourozenecký incest náhodnou nebo jednorázovou záležitostí, ba naopak to byl dlouhotrvající proces v kontextu narušených rodinných vztahů. Ukazuje to příklad ženy, která byla zneužívána až do dospělosti, dokud se neodstěhovala od rodiny a nezatáhla bratry, kde momentálně bydlí.

2.3.5 Pachatelé sourozeneckého incestu

Nedostatek informací týkajících se adolescentních pachatelů sourozeneckého incestu může být připisován přetrvávajícím mýtům o tom, že mladiství pachatelé pouze experimentují se svojí sexualitou a že sexuální interakce, které udržují se svými mladšími sourozenci, jsou jen neškodné variace přirozeného procesu sexuálního vývoje.

Normální sexuální vývoj dětí je zaměřen na zvědavost a sebeobjevování. Čím jsou děti starší, tím více se zvyšují jejich kontakty s vrstevníky a více se věnují objevování a experimentování. Pithers a kol. (in Mc Veigh, 2003) vytvořili schéma tří stádií sexuálního vývoje. V prvním stadiu (do 5 let) se děti věnují objevování svého těla (dotýkají se sami sebe) a prohlíží si sami sebe i ostatní. Ve druhém stadiu (od 6 do 10 let) je formou sexuálního objevování hra, např. hra na doktory. Také vypráví sprosté vtipy, používají sprostá slova a více je zajímá změna jejich těla. V 11 a 12 letech pokračují masturbací, nicméně vztahy s vrstevníky se pro ně stávají důležitější a některé z těchto vztahů mohou

zahrnovat sexuální aktivity. Pokud se jedná o sexuální aktivity se stejným pohlavím, není to v tomto věku ukazatelem homosexuality. Jestliže odborníci hodnotí sexuální vývoj dítěte, musí brát v potaz rodinný a širší sociální kontext. Jinak by mohlo dojít ke špatné interpretaci sexuálního chování a záměně za sexuální zneužívání.

Gil a Johnson (in Mc Veigh, 2003) rozdělují sexuální chování do čtyř skupin: běžné sexuální objevování, sexuálně reaktivní chování, rozsáhlé oboustranné sexuální chování a sexuální zneužívání jednoho dítěte druhým. Poslední skupina přesahuje agresivními vlastnostmi sexuální objevování a dětskou hru. Chování postrádá rovnost aktérů a svolení od druhého k sexuálnímu kontaktu.

Proto právě Pithers a kol. (in Mc Veigh, 2003) poukazuje na pět charakteristik, které určují problémové sexuální chování. Jedná se o věkovou a silovou převahu, násilí, utajování a nadměrné hrubé chování.

Pachatelé sourozeneckého incestu využívají různé formy nátlaku zahrnující úplatky, výhrůžky, klamání a sílu. Někdy je těžké určit, zda došlo k incestu se souhlasem nebo bez něj, jelikož pachatel dokáže oběť dobře oklamat a využít její naivity k překonání jejího odporu. V některých případech nedokáže oběť rozeznat zneužití až do pozdějších vývojových stádií (Ballantine, 2011).

V rámci sourozeneckého incestu existuje dynamika rozložení sil, která je velmi podobná incestu rodiče a dítěte. Pierce a Pierce (in Mc Veigh, 2003) tvrdí, že pokud si je jeden ze sourozenců vědom své převahy nad druhým, může dojít k spuštění násilí. V tomto kontextu Mieselman (in Ascherman a Safier, 1990) uvedl, že pachatelem sourozeneckého incestu je často nejstarší bratr ve velké rodině, se slabými nebo chybějícími rodiči, a tudíž má v rodině moc uskutečnit incestní vztah se svými sestrami. Jiní autoři doplňují, že násilí způsobené agresivním sourozencem nemusí být pouze fyzické, ale může být založeno na prvcích manipulace a psychického teroru (Mc Veigh, 2003).

Několik studií se věnuje speciálně mladistvým pachatelům sourozeneckého incestu. Jsou v nich analyzovány některé charakteristiky, které tyto pachatele spojují. Tyto studie také většinou porovnávají pachatele sourozeneckého incestu s ostatními mladistvými pachateli sexuálního zneužívání dětí.

O'Brien (1991, in Worling, 1995) porovnává 50 pachatelů sourozeneckého incestu s 57 pachateli sexuálního zneužívání dětí, které se neodehrálo v rodině a s 38 pachateli, kteří zneužili vrstevníka nebo dospělého. V této studii bylo zjištěno, že pachatelé sourozeneckého incestu se přiznali k většímu počtu zneužití, dále přiznali, že byli sami častěji v dětství sexuálně zneužíváni a týráni a mnoho z nich častěji žilo v rodině, která by

se dala nazvat jako těžce narušená. Dále, v porovnání s mladistvými pachateli sexuálního zneužívání dětí, uvedli pachatelé sourozeneckého incestu mnohem častější fyzické trestání rodiči, agresivnější rozhádané rodinné prostředí, větší pocit odmítání rodiči, častější manželské spory a celkově menší spokojenost s rodinným prostředím (Worling, 1995).

V jiných studiích byla ukázána silná spojitost mezi zneužíváním sourozencem a zneužíváním dospělým. Smith a Israel (1987) zjistili, že 52% pachatelů SI z jejich vzorku se stalo buď obětí intrafamilárního nebo extrafamilárního sexuálního zneužívání. Becker a kol. (1986, in Worling, 1995) zjistil, že ve 23% byli pachatelé sourozeneckého incestu sexuálně zneužívání, stejně tak jako O'Brien (1991, in Worling, 1995), který zjistil, že tomu tak bylo v 42% případů z jeho vzorku.

Jak již bylo zmíněno v podkapitole 2.3.2, pokud děti žijí s rodiči, kteří je zneužívají nebo odmítají, může dojít k tomu, že se na sebe navzájem obrátí kvůli útěše a podpoře (Dunn a McGuire, 1992 in Worling, 1995). Na začátku puberty může však existovat riziko, že dojde k sexualizaci tohoto vztahu (Worling, 1995; Smith a Israel, 1987). Někteří pachatelé sourozeneckého incestu, mohou brát incest jako formu odplaty za zneužívání a odmítání, které zažili v dětství a tuto odplatu obrátit směrem k mladšímu sourozenci.

Pachatelé sourozeneckého incestu jsou vždy velmi silně ovlivněni rodinným prostředím, které může poskytovat úrodnou půdu pro rozvoj sourozeneckého sexuálního zneužívání.

Výsledky Worlingovy studie (Worling, 1995) podporují názor, že mladiství pachatelé sourozeneckého incestu ve svém chování reflektují násilí, odmítání a špatnou komunikaci, která charakterizuje jejich rodinné vztahy. Zvýšen výskyt manželských sporů, fyzických trestů a negativních komunikačních vzorců může sloužit jako zdroj pro vnitřní formování těchto adolescentů a může podpořit osvojení toho, že členové jejich rodiny jsou vhodnými cíli pro mezilidské násilí.

Studie (Worling, 1995) nabízí i další vysvětlení pro sourozenecký incest, a to, že většina pachatelů byla v dětství sexuálně zneužívána a zároveň žila s mladšími sourozenci. Je možné, že někteří mladiství pachatelé, kteří byli zneužíváni jako děti, se uchylují k sexuálnímu zneužívání sourozenců proto, že jsou jako oběti snadno dostupní. Tato myšlenka není však vědecky prokázána.

Pachatelé sourozeneckého incestu jsou také častěji v rodině vystaveni sexualizovanému prostředí, kde se objevuje nahota, sexuální chování rodičů před dětmi, či pornografie. Stejně tak jako oběti, mohou být pachatelé incestu, kteří byli v dětství zneužíváni, více sexualizováni. Konkrétně tito pachatelé mohou vykazovat více

sexualizované chování jako je promiskuita, sexuální agrese vůči vrstevníkům, nutkavá masturbace, sexuální posedlost (Worling, 1995).

Některé studie se zabývali i individuální stránkou pachatelů sourozeneckého incestu. Becker a kol. (1986, in Adler a Schutz, 1995) ve své studii zjistil, že 74% pachatelů mělo nějakou psychiatrickou diagnózu (např. poruchu pozornosti, PTSP, poruchu chování, zneužívání drog). Dále zjistil, že 73% pachatelů bylo už dříve zadrženo pro sexuální činy, 50% pachatelů pro jiné než sexuální činy a 41% pachatelů projevovalo deviantní chování. O'Brien (1991, in Adler a Schutz, 1995) zjistil, že pachatelé sourozeneckého incestu mají větší náklonost k poruchám chování, jako je vandalismus, žhářství, agrese, či krutost ke zvířatům, než ostatní skupiny. Také zjistil, jako Becker a kol. (1986, in Adler a Schutz, 1995), že alespoň 50% pachatelů sourozeneckého incestu bylo trestáno za jiné než sexuální činy.

2.3.6 Oběť a následky sourozeneckého incestu

Studie ukazují, že následky sourozeneckého incestu jsou velmi škodlivé a často přetrvávají až do dospělosti. Bohužel, zatímco otec dcera incest je známý vážnými následky, které přetrvávají do dospělosti, sourozenecký incest je stále považován za méně zraňující, ačkoli studie ukazují opak. Oběti sourozeneckého incestu jsou zneužívány častěji, delší dobu a s využitím závažnějších forem sexuálního zneužívání (včetně penetrace), než je tomu u extrafamiliárního zneužití mladistvými nebo zneužití rodičem. Navzdory tomu odborníci upozorňují, že míra negativních následků na oběť nemusí přímo odpovídat závažnosti nebo stupni sexuálního kontaktu, tzn. i lehčí formy zneužívání mohou mít vážné následky (Ballantine, 2011; Rudd a Herzberger, 1999).

Výzkumy ukazují, že následky závisí na (i) délce trvání incestu, (ii) použití síly, klamání nebo nátlaku, (iii) vnímání sebe sama jako komplice a (iv) rozsahu, ve kterém rodina a odborníci poskytnou podporu oběti při odhalení zneužití či pokusech o něj. Další faktory, které přispívají k rozsahu traumatických následků pro oběť, zahrnují: rodičovský přístup a reakce, problém zrady, pocity stigmatizace a hanby a systém zkreslených domněnek (Ballantine, 2011).

Finkelhor (1980, in Rudd a Herzberger, 1999) ve své studii zjistil, že jedna čtvrtina jeho vzorku má zkušenost s vynuceným sourozeneckým incestem. Také tvrdí, že poškození sebeúcty u obětí je výsledkem vynuceného sourozeneckého styku, především když je pachatel znatelně starší a když se incest odehrává v mladším věku.

Podobně i Cole (1982, in Rudd a Herzberger, 1999) připouští, že sourozenecký incest je zřídka benigní, a když, tak pouze v případě, že věkový rozdíl mezi účastníky je malý a oba berou tuto zkušenost jako pozitivní.

Canavan a kol. (1992, in Rudd a Herzberger, 1999) popisuje běžné charakteristiky, které zjistili u čtyř obětí incestu, které vyhledali pomoc. Byly to: nucené držení tajemství, interpersonální rozdíly síly, vliv na sexuální život a individuální následky.

Daie a kol. (1989, in Rudd a Herzberger, 1999) také popsal čtyři klinické případy sourozeneckého incestu, ve kterých agrese a násilí byly nedílnou součástí incestní zkušenosti. Tito autoři docházejí k závěru, že dlouhotrvající problematické následky jsou časté, když je rodinná dynamika problematická. Meiselman (1978, in Rudd a Herzberger, 1999) popsal následné manželství sedmi žen, které byly oběťmi sourozeneckého incestu, tak, že tyto ženy často dlouhou dobu pasivně trpěly v extrémně neuspokojivých vztazích.

Následky sourozeneckého incestu jsou do značné míry podobné následkům zneužívání rodičem. Oběti často vykazují řadu psychických problémů jako je PTSP, hluboké deprese, sebevražedné myšlenky, úzkost, disociativní porucha, poruchy příjmu potravy, nutkavé chování, flashbacky, zkreslené představy o sexuálním zneužití v dětství a problémy s pamětí. Se sourozeneckým incestem mohou být spojeny i patologické projevy jako zneužívání drog, promiskuita a nutkavé utrácení. Pro oběti sourozeneckého incestu jsou obvyklé neuspokojivé interpersonální vztahy, sexuální nejistota, sexuální dysfunkce v dospělosti, revitimizace, či problémy s navazováním a udržováním vztahů (Finkelhor, 1979, Laviola 1992 in Adler a Schutz). Pocity zrady přetrvávají v oběti ve formě malé sebeúcty, nedůvěry k lidem a špatného úsudku. Rodinné vztahy bývají napjaté a oběti zřídka kdy vyřeší vztah se sourozencem – pachatelem (Ballantine, 2011)

Laviola (1989, in Rudd a Herzberger, 1999) zjistil u svého vzorku obětí sourozeneckého incestu takové následky jako: deprese, sexuální dysfunkce, problémy s důvěrou, které všechny mohou souviset s výše uvedenými faktory (množství použité síly, trvání incestu, reakce rodičů na incest). V pozdější studii Laviola (1992, in Rudd a Herzberger, 1999) tvrdí, že i když nedojde k pohlavnímu styku, ženy mají stejně pocit, že jsou za incest odpovědné, a také mají pocit, že jsou tady od toho, aby poskytovaly mužům sex.

Samotné oběti popisují následky incestu jako každodenní zápas, který existoval už v dětství a pokračuje i v dospělosti. *„Měla jsem velké potíže najít místo v rodině nebo jinde a odvahu věřit ostatním. Byla jsem extrémně úzkostné dítě a bála jsem se jiných lidí, malých i velkých. Tyto pocity přetrvávají doted'. Vždy se cítím nejistě. Moje největší*

problémy jsou ty, které jsou spojené s blízkostí a intimitou“ (Slova oběti incestu od Hellesnes 1998, s. 8, in Mc Veigh, 2003).

Otázka, zda následky pocházejí ze sexuálního zneužívání nebo chaosu rodiny, je však podle Rudda a Herzbergera (1999) stále otevřená. V jejich studii respondenty odpovídaly, že rodinný chaos vedl ke zneužívání a že oba tyto fakty negativně ovlivnily jejich životy. Nicméně uvedly, že sexuální zneužívání zanechalo nejničivější následky. Autoři spekulují, zda by včasné odhalení chaosu v rodinách pomohlo ochránit děti před zneužitím jakéhokoli typu.

2.3.7 Rodina

Pro správné pochopení rodinných faktorů vzniku sourozeneckého incestu je třeba se zabývat problematikou rodinného prostředí.

Pro člověka je přirozené, že přežívá ve skupinách. Například, když je dítě malé, potřebuje mateřskou postavu, která se o něj postará, jelikož samo se o sebe postarat nedokáže. Podle Minuchina (2013) *„jedinec ve všech společnostech přežil jen díky tomu, že patřil k určitému společenskému celku“*.

Jedním z nejtypičtějších společenských celků je právě rodina. Ta jedinci poskytuje oporu a umožňuje mu, aby se s ní ztotožňoval. Další věc, kterou může rodina jedinci poskytnout je svoboda v tom, aby vytvářel svoji vlastní jedinečnost v rámci rodiny (Matoušek, 1993).

Každá rodina má svoji rodinnou strukturu, kterou tvoří soubor funkčních požadavků. Základem celého systému rodiny jsou transakční vzorce, které ovládají chování členů rodiny. Existují dva druhy omezení, které udržují v chodu transakční vzorce. První omezení se vztahuje k pravidlům, kterými se rodina řídí. Jedná se například o rozdělení autority moci, kde rodiče mají jinou autoritu než děti. Dále se jedná o to, že otec a matka by měli fungovat jako tým. Druhý systém obsahuje očekávání, která mají členové rodiny mezi sebou navzájem. Takto se udržuje systém rodiny v provozu. Pokud se vyskytne jakákoli odchylka, spustí se mechanismus, který nastolí obvyklý pořádek. Zase na druhou stranu se musí umět rodina přizpůsobit změnám (Minuchin, 2013).

Rodina jako systém obsahuje subsystémy, což mohou být v rámci rodiny její příslušníci, generace, pohlaví, zájmové skupiny či rodinné funkce (Minuchin, 2013).

V rodině může každý jedinec náležet k různým subsystémům, může být bratr, syn, otec atd. Minuchin (2013) se více věnoval manželskému, rodičovskému nebo sourozeneckému podsystému, který je popsán níže.

Manželský podsystém by neměl být přístupný dítěti, jelikož se jedná o spojení manželů. Do rodičovského subsystému dítě přístup má, ale musí být nadefinovány správné hranice a rozložení autority. Hlavní úlohou rodičovského podsystému je naplňovat potřeby dítěte (Matoušek, 1993).

Zvláště bych ráda popsala sourozenecký subsystém, který je podle Minuchina (2013) jakousi prvotní sociální laboratoří, v níž mohou děti experimentovat se vztahy k vrstevníkům. Sourozenci se učí, jak spolu vycházet, spolupracovat nebo soutěžit. V dětství navzájem zaujímají role, které mohou jejich pozdější život ovlivnit. Hranice sourozeneckého subsystému mají děti chránit před zásahy dospělých, aby měly své soukromí své pole zájmů a svobodu při zkoumání světa.

Všechny subsystémy by měly mít jasně definované hranice, které mohou být za určitých podmínek překročitelné, aby byla rodina funkční. Pokud dojde k tomu, že je rodina nefunkční, hranice se mohou stát nejasnými nebo rigidními. To vše může mít za následek, že se „já“ prolínají nebo jsou nečitelné (Matoušek, 1993).

V takových rodinách může existovat tzv. rodičovské dítě, které bylo vtaženo do rodičovského podsystému a zastává funkci rodiče a získává větší autoritu vůči svým sourozencům (Minuchin, 2013). Tuto skutečnost ilustruji v praktické části jako jeden z možných faktorů vzniku sourozeneckého incestu.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

3.1 Cíl práce

Cílem práce je zjistit, jaké rodinné faktory přispívají k rozvoji sourozeneckého incestu. Nejedná se však o kvantitativní výzkum. Kvůli komplexnosti tématu se práce nesnaží o generalizaci, ale o výčet a analýzu faktorů, které se v rodině mohou objevit. Proto také není cílem potvrdit předem danou hypotézu, ale jedná se o seznámení se se zahraničními výsledky výzkumu a zkušenostmi českých odborníků.

3.2 Popis metody získávání dat

Praktická část bakalářské práce vychází z kvalitativní metodologie. Jednou z metod použitou k získání dat je analýza dokumentů, především zahraničních článků. *„Za dokumenty se považují taková data, která vznikla v minulosti, byla pořízena někým jiným než výzkumníkem a pro jiný účel, než jaký má aktuální výzkum. Výzkumník se tedy zabývá tím, co je již k dispozici, ale musí to vyhledat“* (Hendl, 2005, s. 132). Druhou metodou získání dat je neformální rozhovor s českými odborníky. *„Neformální rozhovor se spoléhá na spontánní generování otázek v přirozeném průběhu interakce (např. během zúčastněného pozorování v terénu). Informátor si přitom ani nemusí uvědomit, že jde o explorační rozhovor. Síla neformálního rozhovoru spočívá v tom, že zohledňuje individuální rozdíly a změny situace. Otázky mohou být individualizovány, aby se dosáhlo hloubkové komunikace a využilo se prostředí a situace a aby se posílila konkrétnost a bezprostřednost rozhovoru“* (Hendl, 2005, s. 175).

Téma rodinných faktorů je v České republice neprobádanou oblastí, zatímco v zahraniční literatuře v rámci výzkumů jevu sourozeneckého incestu je alespoň z části zastoupeno. Proto je metoda analýzy zahraniční literatury vhodným základem pro zkoumání problematiky rodinných faktorů v českém prostředí. Metoda neformálního rozhovoru je vhodná především proto, že nenabádá k potvrzení konkrétních faktorů, ale pomáhá zohlednit individuální zkušenosti jednotlivých respondentů. Kompletní přepis ukázkového rozhovoru je uveden v příloze 1.

3.3 Popis cílového vzorku

Jelikož v praktické části využívám jak metodu analýzy dokumentů, tak neformálního rozhovoru, skládá se můj vzorek ze dvou důležitých částí. První část mého vzorku zahrnuje různé zahraniční články, které se týkají sourozeneckého incestu a pojednávají o rodinném prostředí. V tomto ohledu je stěžejním článkem (Ballantine, 2011). Dále jsem se soustředila na často citované studie a odborníky doporučená periodika, především časopis *Child Abuse & Neglect* [4]. V některých případech jsem použila sekundární citaci, především při čerpání z přehledových článků, nebo pokud originální text nebyl dostupný prostřednictvím fakultní knihovny.

Druhá část vzorku se skládá z českých odborníků. V průběhu půl roku jsem s žádostí o rozhovor kontaktovala 43 organizací a odborníků z řad psychologů, psychoterapeutů a psychiatrů. Většina (36) kontaktovaných odpověděla záporně s odůvodněním, že se s problematikou sourozeneckého incestu nesetkala. Část (3) potvrdila zkušenost se sourozeneckým incestem, ale odmítla spolupráci z časových, či jiných důvodů. Pouze ve čtyřech případech se mi podařilo uskutečnit rozhovor:

- PhDr. Jiřina Dolanská, Ph.D. – psychologka, psychoterapeutka v o.s. Élektra (centrum pomoci /nejen/ ženám zneužitým v dětství)
- Mgr. Petr Sakař, Ph.D. – klinický psycholog, psychoterapeut se soukromou praxí, se specializací na práci s dětmi a dospívajícími
- Doc. PhDr. Jana Kocourková, CSc. – klinická psychologka na dětské psychiatrické klinice FN Motol, psychoterapeutka, soudní znalkyně
- MUDr. Peter Pöthe – psychiatr, psychoterapeut, jenž mi doporučil čerpat ze své kapitoly o sexuálním zneužívání v rodině – součást knihy (Weiss a kol., 2005)

3.4 Vyhodnocení výsledků

Na úvod vyhodnocení výsledků jsem zařadila koncepci rodinných faktorů od Caffaro a Conn-Caffaro (2005), kteří se snažili vytvořit ucelený přehled konfigurací rodin se sourozeneckým incestem. Je na něm velmi dobře ukázáno, že faktory nelze od sebe oddělit a že k sourozeneckému incestu nepřispívá pouze jeden faktor, který se v rodině vyskytuje. Rodinné faktory se snoubí s individuálními faktory všech členů rodiny a se sociálním okolím, ve kterém rodina žije. Právě proto je důležité si uvědomit, že některé faktory mohou v jedné rodině podpořit vznik sourozeneckého incestu, ale v druhé rodině tomu tak být nemusí. Jednotlivé faktory jsou rozděleny z pohledu literatury a českých odborníků.

3.4.1 Konfigurace rodin se sourozeneckým incestem

Caffaro a Conn-Caffaro (2005) ve své klasifikaci ilustrují charakteristiky, které lze běžně najít v rodinách, kde se odehrává sourozenecký incest. Jsou zde uvedeny rizikové vzorce, které, pokud se spojí s absencí ochraňujících faktorů, zvyšují zranitelnost vůči sourozeneckému incestu. Tyto rodinné konfigurace odpovídají mnoha rodinám se sourozeneckým incestem, které autoři léčili. Samozřejmě tyto konfigurace nelze uplatňovat striktně. V rodině se spíše projevují různé kombinace, které se mohou s postupem času dokonce měnit. Dvě rodiny mohou být strukturálně podobné, avšak zneužití se může objevit pouze v jedné, díky různým vývojovým, komunitním a kulturním podmínkám.

Rodiny kde je jeden rodič fyzicky nebo jinak nedostupný

V tomto typu rodiny si jeden z rodičů uchovává vnější roli vůči ostatním členům rodiny. Když je doma, je autoritativní a násilnický. Druhý rodič, který je více dostupný v rodině, může být pečující, ale neochrání sebe ani děti před násilnickým rodičem. Případně může být dostupný rodič také zneužívatelem. Nedostatek či absence rodičovského kontaktu a podpory způsobují, že se děti mohou stát více zranitelnými vůči sourozeneckému zneužívání. Děti mohou mít pocit, že doma není dost lásky, pozornosti a podpory. Tyto podmínky mohou vytvořit mezi dětmi soupeřící vztah. Navíc nad dětmi často není dostatečný dohled a kontrola. Pokud tyto problémy nevyřeší rodiče, sourozenci se je snaží řešit pomocí neadekvátních způsobů. Bohužel je nikdo nenaučil, jak tyto situace řešit adekvátně.

Následující kazuistika ilustruje tento typ rodiny. Sice se nejedná o kazuistiku, která by ukazovala sexuální násilí na sourozencích, zato ukazuje fyzické násilí jednoho sourozence na druhém, což je v podstatě velmi podobná situace. „*Dvanáctiletý Trenton byl prostřední dítě. Jeho otec byl nezaměstnaný alkoholik, který byl často mimo domov. Když byl doma, byl často opilý a sledoval televizi s kamarády. Trentonův otec byl často násilný vůči své rodině. Napadal a ponižoval svoji ženu a tři nejstarší děti, a to před svými přáteli a zbytkem rodiny. Naneštěstí byla Trentnova matka pouze částečně dostupná pro své děti. Po uvěznění manžela za násilné napadení se matka stávala čím dál více násilnickou. Trenton a jeho sourozenci byli často hlídáni cizím mužem, který je všechny znásilnil. Děti byly orgánem sociálně-právní ochrany dětí z rodiny odebrány a umístěny podle pohlaví do náhradní rodiny. V náhradní rodině se Trenton začal ke svému 6 letému bratrovi chovat násilně. Stalo se to hned po přechodu k náhradní rodině. Trenton vysvětloval terapeutovi, že musel svému bratrovi ukázat, co dělá špatně a naučit ho to dělat správně. Takto stejně*

opodstatňoval Trentnův otec svoje násilné chování vůči své rodině“ (Caffaro a Conn-Caffaro, 2005, s. 611-612).

Pokud je jedno dítě favorizováno, je možné, že se druhé dítě stane více agresivní a odporující vůči svému preferovanému sourozenci. Felson and Russo (1988, in Caffaro a Conn-Caffaro, 2005) dále uvádějí, že rodiče častěji trestají silnějšího sourozence a ten si to později vybíjí na tom slabším. V dobře fungujících rodinách je určená struktura pravidel, které vedou k dobré interakci mezi rodinnými subsystemy. Právě rodiny, které mají vážné problémy s násilím mezi sourozenci, mají nedostatečnou strukturu pravidel.

Rodiny s přijímaným sourozeneckým incestem

Sourozenci, kteří jsou neustále týráni svými rodiči, nebo jsou naopak zanedbáváni, se na sebe obracejí pro potvrzení, podporu, ochranu a péči, kterou by měli rodiče správně obstarat. To, že spolu sourozenci tráví hodně času a mají k sobě přístup, společně s nedostatkem péče může způsobit zvýšení sexuálního napětí, což může následně vést k incestu mezi sourozenci. Také sexualizované prostředí spojené se zvyšujícím se sexuálním napětím může vést k tomu, že se na sebe sourozenci obrátí s naplněním emocionálních potřeb.

Ačkoli je hodně dětí vychovááno v zanedbávajících rodinách, tak se zde sourozenecký incest objevuje méně často. Pokud se však objeví, připomíná nenátlakovou sexuální hru mezi sourozenci stejného věku, která má však větší intenzitu a délku trvání. Oběť i pachatel často trpí nedostatkem rodičovského vedení a vysokým stupněm zanedbanosti.

Tuto konfiguraci ilustruje následující kazuistika: „*Elena, 6 letá mexická dívka, byla odebrána z domova orgánem sociálně-právní ochrany dětí a dočasně umístěna do skupinového zařízení pro děti, které neovládají své sexuální chování. Její chování vedlo příslušné orgány k podezření, že Elena byla zneužívána. Během léčby bylo zjištěno, že její strýc, který u nich doma pár měsíců bydlel, Eleně ukazoval pornografické materiály. Navíc starší děti pozorovaly své rodiče při sexu, a to víc než jedenkrát. Celá rodina žila pohromadě v třípokojovém domě, kde obývací pokoj sloužil i jako ložnice rodičů. Elenin otec byl přistěhovalý dělník, který občas celé týdny nebyl doma. Pokud našel práci blízko domova, pracoval mnoho hodin, 6 až 7 dní v týdnu. Elena je nejstarší z pěti dětí, má pětiletého bratra jménem Julio a tři mladší sourozence. Eleniny rodiče byli většinu času zaneprázdněni rodičovstvím a pracovními povinnostmi. V důsledku toho nebyli dostupní pro všechny své děti. Rodinné vzorce byly nastaveny tak, že děti automaticky hledaly*

uklidnění a útěchu jeden u druhého a odřízly své rodiče od mnoha svých problémů. Čím byli Julio a Elena starší, tím víc využívali silného sourozeneckého vztahu k naplnění svých potřeb po blízkosti a fyzického kontaktu. Rodiče byli pyšní na to, že naučili děti, jak se o sebe sami postarat. Více než před rokem Julia a Elenu dali do stejné postele, aby, pokud bude jeden něco potřebovat, mu ten druhý pomohl. Po týdnech terapie vyšlo najevo, že Julio a Elena společně a navzájem masturbovali téměř rok. Rodiče nebyli překvapení touto informací a nerozuměli, jak je tato zkušenost může poškodit. Zdá se, že v rodině ani mimo ni nebyly žádné podobné případy. Sociální pracovnice se snažila ochránit děti před dalším traumatem spojeným s jejich zanedbáváním a vyjádřila obavy o neschopnosti rodičů určit doma jasné hranice. Zůstávají však pochyby o zvýšeném sexuálním klimatu“ (Caffaro a Conn-Caffaro, 2005, s. 612-613).

Dítě jako rodič v rodinách se sourozeneckým incestem

V těchto rodinách není rodič dostatečně dostupný a dítě se stane takovým členem rodiny, na kterém se ostatní stanou závislí. Současně se nemůže zcela stát členem rodičovské generace a zároveň nemůže zůstat v generaci sourozenců. Když se rodič vzdá své role a zodpovědnosti a předá ji nejstaršímu dítěti, vytváří jakousi generačně jedinečnou pozici ve vztahu k ostatním dětem. Děti v této roli postrádají autoritu k vytvoření dostatečných hranic, které řídí sourozenecké chování. Dítě, které se stará o své sourozence, je většinou o 4 až 5 let starší než sourozenec, který je v pořadí za ním. Navíc tito rodičovští sourozenci často iniciují zneužívání mladšího sourozence.

Dynamika v rodinách s jedním či oběma rodiči je podobná. Hlavní rozdíl je, že rodičovské dítě v rodině s jedním rodičem převeze povinnosti a zodpovědnost jak za sourozence, tak za toho rodiče. Dítě je v podstatě vtaženo do manželského subsystému, a proto má vliv na své sourozence. Dále byl v těchto rodinách zaznamenán i incest rodiče a dítěte, který tento proces komplikuje. Může dojít k traumatické sexualizaci rodičovského dítěte, což může vést k rozvoji sexuálních pocitů a dysfunkčního chování. Sourozenec poté může s mladšími sourozenci komunikovat sexuálním způsobem.

Zneužívání mezi nevlastními sourozenci

Se zvyšujícím se počtem obnovených rodin začalo více odborníků rozpoznávat nejednoznačnost vztahů mezi členy těchto rodin a nedostatek všeobecně dohodnutých norem, které tyto vztahy řídí. Závažné problémy těchto rodin jsou především konflikty mezi skupinami nových sourozenců. Navíc proměnlivé hranice a nejistota obklopující

incestní tabu v těchto rodinách mohou zkomplikovat překonání sexuálních problému mezi nevlastními sourozenci.

Vztahy mezi nevlastními sourozenci jsou charakterizovány několika důležitými faktory, z nichž některé mohou být spojeny s vývojem násilných interakcí. Za prvé, nevlastní sourozenecké vztahy jsou vytvářeny okamžitě, takže tyto děti nemají čas na to se adaptovat jeden na druhého. Navíc kvůli nedostatku společné rodinné historie přijímají nevlastní sourozenci rozdílné hodnoty, zvyky a životní styl rodiny, což vyžaduje zvýšenou toleranci a přizpůsobení. Co mají nevlastní sourozenci společné, je ztráta původní rodiny. Často bojují s pocity ohledně minulosti, a to jak reálné tak idealizované. Nicméně každá dětská zkušenost ztráty je jedinečná a musí být řešena podle individuálních a současných subjektivních a objektivních potřeb.

To ukazuje následující kazuistika: „*Carl, účastník výzkumu, byl dvouletý chlapec, když se jeho rodiče rozvedli. On a jeho bratr dvojče Kevin šli bydlet k otci. Když bylo Carlovi deset let, otec se znovu oženil s ženou, která měla jednoho syna a čtyři dcery. Alice byla v Carlově věku a začali si být velmi blízcí. Jejich rodiče spolu začali trávit hodně času v barech, a tak se Carl a Alice jednoduše začali starat o domácnost. Podle slov Carla: Já a Alice jsme vše v podstatě převzali po rodičích a také jsme si byli moc blízcí. Podle mého názoru si naši rodiče mysleli, že až budeme starší, tak spolu budeme něco mít*“ (Caffaro a Conn-Caffaro, 2005, s. 614-615).

3.4.2 Emoční frustrace a nedostupnost rodičů (zanedbávání, odmítání)

Z pohledu zahraniční literatury

Podle literatury má emoční frustrace a fyzická nedostupnost nebo jiná nedosažitelnost alespoň jednoho z rodičů silnou spojitost se vznikem sourozeneckého incestu.

Rodiče mohou být fyzicky nepřítomní kvůli práci nebo jiným povinnostem či jinak nedosažitelní z důvodů duševní nemoci, zneužívání drog nebo kvůli jiným oslabujícím podmínkám. Pokud je jeden z rodičů emocionálně nebo fyzicky nepřítomný, starší sourozenec zvyšuje svůj status, odpovědnost a moc v rodině. Není tedy překvapivé, že pachatelé sourozeneckého incestu jsou nejčastěji nejstarší bratři v rodině (Ballantine, 2011).

Podle některých autorů je v tomto kontextu důležitá role emoční frustrace. Důvodem je, že členové rodin náchylných k incestu jsou často vysoce závislí jednotlivci hledající blízký vztah, úctu či identitu, což jim však rodina dostatečně neposkytuje. Incest je proto také chápán jako patologická reakce na strach z rozpadu rodiny, odmítnutí či odloučení

(Ascherman a Safier, 1990). Některé studie (Haskins, 2003, Schwartz a kol. 2006, in Tidefors a kol. 2010) poukázaly na emocionální zanedbávání jako na skrytou dimenzi sourozeneckého incestu. To znamená, že v důsledku zanedbávání rodiči využívá starší sourozenec mladšího spíše k ukojení svých emocionálních potřeb než jako prostředek k sexuálnímu uspokojení. To dokládá i Cyr a kol. (2002), podle něhož pachatelé sourozeneckého incestu trpěli silnými pocity rodičovského odmítání.

Rudd a Herzberger (1999) ve svém výzkumu zjistily, že ženám, které byly zneužity svým bratrem, byla poskytnuta nedostatečná rodičovská péče z důvodů nedostupnosti nebo smrti otce. V jednom případě byla spouštěcím mechanismem sourozeneckého incestu smrt otce, kdy bratr této situace využil a tvrdil sestře, že by to tak otec chtěl. I v ostatních případech byla absence otce, ať už kvůli smrti, alkoholismu, duševní nemoci nebo emocionálnímu odstupu, faktorem, který spustil sourozenecký incest. Podobně na tento faktor poukazuje ve své studii i Mieselman (1978, in Adler a Schutz, 1995), kde byla jedna polovina otců účastníků incestu buď mrtvá, nebo oslabena psychózou či abúzem alkoholu.

Co se týče matek, ačkoli byly typicky fyzicky přítomné, byly ve výzkumech často popisovány jako emocionálně nedostupné kvůli své problematice životní situaci. Oběti svoji matku popisovali jako neschopnou, často zatíženou alkoholem, psychicky nemocnou, týranou v manželství nebo jako agresorku (Rudd a Herzberger, 1999). Ascherman a Safier (1990) popisují matky v rodinách se sourozeneckým incestem jako otažité, závislé, nedospělé ženy, které jsou často uzavřené a deprimované. Stejným způsobem popisuje nedostupné matky i Cyr a kol. (2002).

Často citovaným zdrojem je také Smith a Israel (1987). Podle jejich studie, která analyzuje 25 rodin, kde se vyskytl sourozenecký incest, byli často oba rodiče nedostupní. Otec byl buď zesnulý, nebo opustil rodinu po narození dítěte. Konkrétně 88 % otců autoři charakterizovali jako odměřené nebo nedostupné. Matka byla nedostupná kvůli drogové závislosti, alkoholismu nebo psychickým problémům.

Vliv fyzické nebo emoční nedostupnosti rodičů je popsán ve velké řadě dalších studií. Co se týče fyzické nedostupnosti, O'Brien (1991, in Adler a Schutz, 1995) informoval, že 34% z jeho vzorku pachatelů sourozeneckého incestu žilo v rodinách s jedním rodičem a 26% rodin bylo obnovených. Stejně tak ve studii Beckera a kol. (1986 in Adler a Schutz, 1995) žilo pouze 31 % pachatelů sourozeneckého incestu v úplných rodinách. Podobně, rodičovské odmítání a nedostatečné citové napojení zařadili mezi důležité faktory Mc Veigh (2003) a Westmyer (1978, in Ascherman a Safier, 1990), či Salazar a kol. (2005, in Tidefors a kol., 2010).

Bank a Kahn (in Rudd a Herzberger, 1999) viděli, v souvislosti s výskytem násilného sourozeneckého incestu, silný vztah mezi dětmi emocionálně zanedbávanými a dětmi, které rodiče nedostatečně kontrolovali. Faktoru nedostatečné kontroly se budu věnovat v podkapitole 3.4.3.

Z pohledu českých odborníků

Podle Pötheho (2005) sourozenci, kteří se účastní sourozeneckého incestu, většinou trpí emoční frustrací a nedostatkem pozornosti ze strany rodičů.

Stejného názoru je i Dolanská, která upozorňovala na častou emocionální nedostupnost rodičů v nefunkční rodině, především otce. Z jejích zkušeností vyplývá, že nepřítomnost otce v rodině hrála významnou roli. Pokud se otec v rodině vyskytoval, projevoval se jako slabý člověk.

Spojitost sourozeneckého incestu s emoční frustrací či fyzickou nedostupností potvrdil i Sakař. Podle jeho zkušeností je většina rodin se sourozeneckým incestem neúplná. Chybí v nich především otec. Na druhou stranu vyslovil otázku, zda je chybějící otec jediným důvodem vzniku sourozeneckého incestu v neúplných rodinách. Podle něj hraje roli i to, že opuštěná matka se může stát také pro děti nedostupnou. Například se trápí, že je sama, nebo je toho na ni moc, nebo nestačí s penězi apod.

Podle Kocourkové je častým případem to, že ačkoli rodiny nemusí navenek vypadat dysfunkčně, často se v nich vyskytuje nějaký emoční defekt.

3.4.3 Nedostatek rodičovské kontroly

Tento faktor velmi souvisí s faktorem emoční frustrace a nedostupnosti rodičů (podkapitola 3.4.2). Pokud jsou rodiče zaneprázdněni buď prací, nebo svými problémy, mohou nedostatečnou kontrolou podpořit rozvoj sourozeneckého incestu.

Z pohledu zahraniční literatury

Bank a Kahn (in Rudd a Herzberger, 1999) tvrdí, že nedostatek dohledu nad dětmi poskytuje příležitost k incestnímu chování. Tuto situaci ilustruje jeden případ: Sestra, která měla šest bratrů, byla zneužívána dvěma staršími bratry a svoji rodinu popisovala slovy jako chaotická a depresivní. Měla pocit, že její matka je pořád opilá, a proto jí nedokáže ochránit, zatímco otec byl workoholik, který se k ní choval dobře, ale byl „neschopný“. Sama říká, že nemohla čelit svému životu, a proto začala také pít, aby se s tím vyrovnala. Podle Ballantine (2011) je v mnoha incestních rodinách typicky neefektivní kontrola, anebo tato kontrola vůbec neexistuje. K tomu může docházet ze stejných důvodů jako u

faktoru nepřítomných rodičů. Tento fakt potvrzují i další autoři, jako Cyr a kol. (2002) a Mc Veigh (2003).

Podobně DiGiorgio-Miller (1998, in Tidefors a kol., 2010) tvrdí, že nedostatečné zapojení rodičů při dohledu nad dětmi může podporovat sourozenecký incest, kterého si rodiče ani nevšimnou. Na druhou stranu může rodič pachatele podporovat v jeho chování nebo se na to může dívat a nebránit násilnému sourozenci v ubližování oběti. Stejně se k této problematice staví i Weinberg (1995, in Adler a Schutz, 1995)

Z pohledu českých odborníků

Jak uvedl Pöthe (2005), k sourozeneckému incestu může dojít, když je rodičovská kontrola nedostatečná a děti spolu i často sdílí nejen společný pokoj, ale i postel.

Podobně i Sakař považuje nízkou míru rodičovské kontroly za jeden z faktorů. Rodič, ať už třeba kvůli tomu, že je sám, nebo tomu, že je vytížen (například pracovně anebo v důsledku konzumace alkoholu či drog), nekontroluje své děti. Takový rodič potom neplní patřičně svou rodičovskou funkci. Nižší kontrola pak umožňuje dětem experimentovat i způsobem, který by se pak později dal popsat jako sexuální zneužití.

Následující kazuistika od Dolanské může ilustrovat faktor nedostatečné rodičovské kontroly: *„Žena byla zneužívána bratrem až do svých 19 let. Po odhalení nikdo sestře nevěřil, ani azylový dům, kde poté bydlela, ani příslušné orgány. S bratrem sdíleli společný pokoj až do odhalení. Rodiče vůbec netušili, co se v pokoji odehrává. Rodiče měli velmi protektivní postoj, všude dívku doprovázeli. Po absolvování terapie byla dívka konfrontována s bratrem, který uznal, že vůbec netušil, že to bylo pro sestru tak hrozné. Bratr se musel po odhalení každý večer před večeří omlouvat matce za to, co udělal. Otec nereagoval, dělal, že je mu to jedno.“*

3.4.4 Nejasné hranice mezi členy rodiny (sourozenec jako rodič)

U tohoto faktoru se jedná o špatné vymezení hranic, kdy nejčastěji právě nejstarší bratři přebírají roli většinou nedostupného otce. Ze své pozice pak mohou uplatňovat stejnou moc na mladší sourozence, což může vést až ke zneužívání některého či více z nich. Tento faktor může úzce souviset s emoční frustrací a fyzickou nedostupností rodičů (podkapitola 3.4.2).

Z pohledu zahraniční literatury

U rodin se sourozeneckým incestem můžeme ve vztahu k okolí nalézt jasné hranice, a to především u rodičů. Ale uvnitř rodiny jsou hranice mezi jejími členy nejasné, což vede ke

zmatení a záměně rolí, a tím i k vývoji nevhodných, sexualizovaných modelů chování u sourozenců (Ballantine, 2011).

Abraham a Hoey (in Rudd a Herzberger, 1999) uvádí případ sourozeneckého incestu, kdy pachatel zcela přebíral roli nedostupného rodiče. Také Kubo (1959, in Adler a Schutz, 1995) ve své studii zjistil, že většina případů sourozeneckého incestu se odehrála v rodinách bez otce, kde bratr zaujal rodičovskou roli.

Ascherman a Safier (1990) popisují incestní rodiny jako dysfunkční a chaotické, ve kterých členové nemají jasně určené role. Dále jsou tyto rodiny popisovány jako zapletené, tajnůstkářské, jejichž chaotičnost je důsledkem závažné sociální izolace a rozmazání mezigeneračních hranic.

Z pohledu českých odborníků

Podle Pötheho (2005) dochází k sourozeneckému incestu nejčastěji v prostředí dysfunkční rodiny, kde jsou narušeny sociální role a hranice mezi jejími členy. Tato skutečnost je podmíněna i častým rodinným uspořádáním, ve kterém bratr nahrazuje v rodině otce. V důsledku toho se v podstatě může jednat o přenesený rodičovský incest.

Stejným způsobem poukázal na přenesený rodičovský incest i Sakař. Podle něj může nepřítomnost jednoho z rodičů způsobit parentifikaci jednoho ze sourozenců, například staršího bratra. Ten si pak může činit nárok na výchovu mladšího sourozence, například sestry, a samozřejmě může pak dojít k tomu, že součástí výchovy je nějaké sexuální zneužívání nebo sexuální experimentování.

Tento názor potvrdila i Kocourková, podle které může docházet k parentifikaci dítěte v případech, kdy má starší sourozenec moc nad mladším. Avšak tento faktor nelze generalizovat.

3.4.5 Násilná, patriarchální kultura v rodině a silová nerovnost

Pokud je rodina spíše založena na trestech a násilí, vždy to s sebou může nést negativní dopady. Právě jedním z dopadů může být, že dojde u jednoho sourozence k rozvinutí násilného či sexuálního chování vůči druhému sourozenci.

Z pohledu zahraniční literatury

Při posuzování, zda se jedná o sexuální zneužívání, záleží na tom, jak moc použije pachatel sílu nebo jiné nátlakové strategie k tomu, aby získal oběť. Je možné, že když se pachatel chová násilně až sadisticky, tak dává průchod zuřivosti, kterou v něm vytvořila násilná

kultura jeho rodiny. Pro pachatele sourozeneckého incestu, kteří byli odmítáni a zneužíváni rodiči, se incest mohl stát hledáním „obětních beránků“ a odplaty (Ballantine, 2011).

Na druhou stranu, James a McKinnon (in Rudd a Herzberger, 1999) si myslí, že i patriarchální kultura významně zasahuje do rodiny a staví ženu do pozice, kdy může být snadno zneužita. Podle Ballantine (2011) feministické teorie poukazují na fakt, že patriarchální hodnoty, které jsou přítomny v incestních rodinách, přisuzují mužům moc nad rodinou, což se týká i bratrů, kteří té moci pak zneužijí. Cole (1982, in Rudd a Herzberger, 1999) se v této souvislosti zabýval silovou nerovností (chlapci jsou fyzicky větší a je s nimi lépe zacházeno, zatímco dívky jsou vychovávány k podrobení se mužům), která nutí ženy podvolit se incestu.

Následující kazuistika ilustruje předešlé charakteristiky: *„Dívka byla sexuálně zneužita třemi ze svých čtyř starších bratrů a jejich pěti kamarády. Vyrůstala v rodině, kde bylo časté fyzické násilí jak ze strany rodičů, tak ze strany jejích bratrů. Sexuální zneužívání trvalo 13 let. Ted' se snaží vypořádat se s bolestivými pocity poté, co prošla depresemi, drogovou závislostí, přejídáním a pokusy o sebevraždu. Její otec zneužíval její sestřenice, ale ji nikdy nezneužil. Ona sama přisuzuje zneužívání dynamice dysfunkční rodiny“* (Rudd a Herzberger, 1999, s. 920).

Podobné rysy, jaké jsou popsány v předešlé kazuistice, vidí i Ascherman a Safier (1990), kteří popisují otce v incestních rodinách jako nedospělé muže, kteří pomocí fyzického zastrasování a násilí prosazují patriarchální řád.

Jednotlivé studie věnující se pachatelům sourozeneckého incestu se různí v pohledu na souvislost jejich trestného chování a fyzického trestání v průběhu dětství.

Například Adler a Schutz (1995) zjistili souvislost těchto skutečností v 92% procentech a O'Brien (1991, in Adler a Schutz, 1995) v 61%, zatímco Becker (1986, in Adler a Schutz, 1995) v 13,6% a Cyr a kol. (2002) jenom 12,4%. Tyto velké rozdíly mohou být přisuzovány různým definicím trestného chování a fyzického trestání.

Jak uvádí Cyr a kol. (2002) i Worling (1995), pokud se jedná o mladistvé pachatele sexuálního zneužívání, tak měli pachatelé sourozeneckého incestu větší zkušenost s fyzickými tresty od rodičů než ostatní mladiství pachatelé. Kromě toho, podle Worling (1995) pachatelé sourozeneckého incestu potvrdili, že byli sami sexuálně zneužiti ve významně vyšší míře než ostatní mladiství pachatelé. Podobně Barbaree a Langton (2006, in Tidefors a kol., 2010) uvádějí, že podle většiny studií vysoké procento pachatelů potvrdilo sexuální zneužití. Také Adler a Schutz (1995) uvádí, že 92% pachatelů sourozeneckého incestu bylo fyzicky týráno jedním nebo oběma rodiči. Na druhou stranu

zjistili pouze u 8 % ze vzorku, že byli sexuálně zneužiti. O'Brien (1991, in Adler a Schutz, 1995) zjistil týrání v 61% rodin pachatelů sourozeneckého incestu, což je více než v jiných skupinách ze vzorku. Dále se zmiňuje o teorii upírského syndromu, která připisuje předchozímu sexuálnímu zneužívání pachatele vliv na to, že se z něj stane sexuální agresor (viz. podkapitola 3.4.6).

Poznatky o fyzickém násilí v rodině pocházejí i od samotných obětí sourozeneckého incestu. Cyr a kol. (2002) uvádí, že výchova k poslušnosti v rodině obětí zahrnovala slovní a fyzické týrání, kde oběti byly navíc často týrány jak ze strany rodičů, tak ze strany bratra.

Z pohledu českých odborníků

Pokud dochází v rodině k násilí, jak mezi rodiči, tak mezi rodiči a dětmi, je podle Pötheho (2005) toto prostředí živnou půdou pro agresivní uplatňování moci staršího ze sourozenců.

Pokud je otec slabý, může si podle Dolanské svou frustraci vybíjet na matce a na dětech, a to jakýmkoli způsobem. Toto vše může být doplněno i individuální charakteristikou otce, což může být i porucha osobnosti. Následující kazuistika od Dolanské ilustruje násilnou patriarchální kulturu rodiny s možnou poruchou osobnosti u obou rodičů: *„Žena byla zneužívána od dětství svým otcem a později i starším bratrem. Otec i matka pracovali v pomáhající profesi. Starší bratr byl vždy vyvyšován. Mladší sestra byla ponižována. Zneužívání probíhalo podle stejného algoritmu. Sexuální zneužívání probíhalo dvakrát denně. Otec ji znásilňoval každé ráno ve čtyři hodiny v jejím pokoji. Ke druhému znásilnění docházelo přede všemi odpoledne v jídelně. Syn se na to musel od počátku dívat a matka dělala jako by nic a umývala nádobí. Otec se dopouštěl zneužívání i na jiných osobách, většinou na svých klientkách. Matka ho za to chválila. Poté dcera odešla z domu a vdala se. Měla dvě děti. Její manžel první dceru v době, kdy byla v nemocnici kvůli porodu druhého dítěte, sexuálně zneužil. Došlo i k tomu, že dcera byla zneužita dědečkem. Dnes podstupují matka i dcera terapii. Matka má stále strach ze svého bratra, který jí vyhrožuje smrtí, pokud někomu sdělí, co zažila.“*

Podle Sakaře existují rodiny, kde dochází k tomu, že otec zneužívá dceru a pak v tom pokračuje syn, respektive starší bratr. Takže existují rodiny, kdy ke zneužívání dochází jak ze strany otce, tak ze strany starších sourozenců. Pak zase tento zneužitý sourozenec může zneužít mladšího sourozence. Sakař tuto situaci nazývá patologickou kulturou rodiny, kde lze vystopovat řetězec skrze generace. Toto úzce souvisí s faktorem transgeneračního přenosu (podkapitola 3.4.6).

3.4.6 Rodiče zneužívání v dětství

V literatuře se často mluví o fenoménu transgeneračního přenosu. Oběti se snaží s traumatem vyrovnat různými způsoby. Právě některé oběti z řad rodičů nedokáží v budoucnu své děti ochránit před tím, co se stalo jim samotným. V horším případě někteří rodiče, kteří byli v dětství zneužiti, se mohou v dospělosti dopouštět sexuálního zneužívání vlastních dětí (identifikují se s agresorem). Tím se může stát sexuální zneužívání součástí rodinné kultury a rodina se tím dostává do začarovaného kruhu.

Z pohledu zahraniční literatury

Existují důkazy o tom, že rodiče pachatelů sourozeneckého incestu se v dětství sami stali obětmi sexuálního zneužívání nebo týrání. Někteří autoři předpokládají, že incest se může přenášet přes generace. Podobně pak některé studie ukazují, že pachatelé byli sami dříve zneužiti. Tyto poznatky podporují to, co je nazýváno „upírská teorie“ přenosu sexuálního zneužívání, kdy se z oběti stane pachatel a předává toto prokletí dalším obětem v té samé nebo jiné generaci, čímž udržuje kulturu sexuálního zneužívání v rodině (Ballantine, 2011).

Tuto skutečnost ilustruje následující kazuistika: „Šestiletá dívka Jennie byla poslána ke školní zdravotní sestře, kvůli možnému vyloučení ze školy za sexuálně agresivní chování vůči ostatním dětem. Během povídání se Jennie svěřila sestře s tím, že měla skoro rok sexuální kontakt se svým čtrnáctiletým nevlastním bratrem Ericem. Jennie vypovídala, že, teď už s nimi Erik nežije, maminka hodně brečí a tatínek je pořád velmi rozzlobený. Jennie se po Ericovi moc stýská. Nejhorší ze všeho je ale to, že neumí kontrolovat svoje impulsy popadnout klucičím genitálií, líbat je a třit si svoje vlastní genitálie. Tohle jí přivádí ve škole do problémů. Jennie se necítí být obětí. Miluje svého bratra a užívají si spolu hodně zábavy. Nicméně se cítila trochu divně, když po ní chtěl, aby mu poškrábala píchnutí od komára na jeho ztopořeném penisu. Ačkoli rodina Jennie vypadá nedotčená, posudek odkryl špatné vztahy matky s bývalým partnerem a fakt, že se matčino stávající manželství také rozpadá. Dále bylo zjištěno, že Eric byl již dříve sexuálně zneužit svou nevlastní sestrou Nancy, která byla jako malá zneužita matčíným bývalým partnerem“ (Ballantine, 2011).

Teorie transgeneračního přenosu byla doplněna i některými dalšími studiemi, které dokazují zneužití rodičů v dětství.

Tidefors a kol. (2010) potvrzuje, že někteří rodiče pachatelů byli v dětství sexuálně nebo fyzicky zneužíváni. Tuto skutečnost zaznamenává i Cyr a kol. (2002), který ještě

přispívá statistikou, že 72% matek a otců ze vzorku bylo v dětství sexuálně zneužíváno. Podobně bylo zjištěno, že matky pachatelů sourozeneckého incestu byly mnohem častěji sexuálně zneužity v dětství oproti matkám jiných mladistvých pachatelů sexuálního zneužívání (Adler a Schutz, 1995).

Z pohledu českých odborníků

I s tímto faktorem se Sakař setkal, jednalo se však spíš o sexuální zneužívání v širší rodině. Matka byla zneužita bratrancem nebo strýcem a to stejné se poté stalo i dceři přes veškerou matčinu ochranu. Je však otázka, zda za to mohla matčina výchova, nebo zda se jednalo o patologické zacházení se sexualitou v rodině.

Dolanská potvrzuje, že případy sourozeneckého incestu jsou často spojeny se sexuálním zneužíváním rodičů v dětství.

Podobně i Kocourková uvedla, že transgenerační přenos může hrát roli v rozvoji sourozeneckého incestu.

3.4.7 Sexualizované prostředí nebo naopak puritánské prostředí

Z pohledu zahraniční literatury

Prostředí v rodinách se sourozeneckým incestem je často sexuálně stimulované. To zahrnuje jak pornografii, sexuálně otevřenou diskuzi a chování. Stejný efekt se může objevit i ve velmi puritánských rodinách, kde je sice sexuální napětí potlačeno kulturou udržování rodinných tajemství sexuální povahy (např. mimomanželské poměry), ale přílišná tabuizace opět vede k sexuální stimulaci domácího prostředí (Ballantine, 2011). Tento pohled je potvrzen i ve studiích (Smith a Israel, 1987) a (Tidefors a kol., 2010).

Tidefors a kol. (2010) také poukazuje na to, že děti mohou být hodně často vystaveny rodičovské sexualitě, kdy rodiče svým příliš otevřeným chováním mohou dítě stimulovat. Dokonce také může docházet i k nucenému sledování soulože rodičů či pornografie.

Smith a Israel (1987) zjistili, že přibližně polovina pachatelů sourozeneckého incestu byla svědky sexuální aktivity mezi jejich rodiči nebo mezi rodičem a jiným partnerem, nebo byla přímo zneužita rodičem. K sexualizaci může dojít i tím, že bratr je svědkem sexuálního zneužívání sestry otcem. Ve třetině případů se sourozenecký incest odehrál po tom, co otec zneužil dceru. O'Brien (1991, in Adler a Schutz, 1995) zjistil, že ve 22% případů se v rodinách vyskytlo incestní chování ze strany otce následované sourozeneckým

incestem. Tento faktor se může prolínat s faktorem násilné kultury rodiny, kdy bratr může vnímat sexuální zneužití sestry jako povolení k násilnému chování (podkapitola 3.4.5).

Pokud jde o další souvislosti, Smith a Israel (1987) tvrdí, že faktor rodičovské stimulace sexuálního klimatu byl u 25 případů sourozeneckého incestu, které vyhodnotili, přítomen spolu s faktorem rodinných tajemství, obzvláště vzhledem k mimomanželským aférám (podkapitola 3.4.8).

Co se týče extrémně puritánského chování, Smith a Israel (1987) uvedli ve své studii, že 32% rodičů pachatelů sourozeneckého incestu mělo zaryté puritánské zvyky a odrazovali svoje děti od veškerých sexuálních projevů. Podobně Meiselman (1978, in Adler a Schutz, 1995) zjistil, že 7 z 8 účastníků incestu vnímalo svoji matku jako puritánskou s přesvědčením, že sex je špatný.

Z pohledu českých odborníků

Podle Sakaře je velmi málo příležitostí proniknout do rodinných tajemství. *„Pokud dojde k odhalení sourozeneckého incestu, tak se pak ukáže, že bratr vůbec nebyl poučen o sexualitě. Většinou takový pachatel někde něco vidí nebo slyší a z popudu vlastních nejistot se to rozhodně vyzkoušet na někom snadno dostupném. Co je dostupnější než sestra, kterou má neustále doma? Takže pokud dojde k nějakému sexuálnímu kontaktu je jasné, že tam chyběla informovanost v oblasti sexuality. V těchto případech to chtějí mít rodiče rychle za sebou a moc nestojí o to svěřovat se s rodinným prostředím a navíc hledat nějaké hlubší souvislosti, protože sex sám o sobě je pro ně něco špatného, co se musí držet pod pokličkou, po tmě nebo mimo dům. Není mnoho případů v praxi, kdy je příležitost se dostat na spodnější patra dění, a zvláště v těch případech, kdy dochází k sourozeneckému incestu, který nenaplnuje charakteristiku nějakého znásilnění, není to nějaký sadismus, nebo něco podobného.“* Podle Sakaře se jedná spíše o „hloupost, která se nedá soudit, protože oba dva aktéři tím mohou trpět a nejspíš i budou. Ve chvíli, kdy dospějí, si uvědomí, že to, co dělali, není jenom v rozporu se zákonem, ale i s obecným povědomím. A s tímto vědomím se budou muset nějak vyrovnávat a to není vůbec snadné“.

Podle Kocourkové se u sexualizovaného prostředí jedná o porušení společenských norem. Což se ale projevuje i u puritánských rodin, kdy je sex natolik zdůrazňován, že se v podstatě může jednat o sexualizaci.

Dolanská souhlasí s tím, že je pravděpodobné, že puritánské rodiny podporují vznik sourozeneckého incestu. Pokud se jedná o sexualizaci, Dolanská ji považuje za sporný faktor.

3.4.8 Manželské spory, mimomanželské aféry

Z pohledu zahraniční literatury

Manželské spory, mimomanželské aféry a rodičovská nevěra může vytvořit v dítěti silnou předtuchu, která způsobuje strach z toho, že ho rodina opustí a zanikne. V tomto případě může být sourozenecký incest chápán jako snaha dítěte kompenzovat emocionální deprivaci v konfliktním, sexuálně nabitým rodinném prostředí a zvýšit emoční vazby uvnitř rodiny za účelem redukování rizika rozpadu rodiny (Ballantine, 2011).

I Tidefors a kol. (2010) zdůrazňuje roli mimomanželských poměrů u nerozvedených rodin, kde se vyskytuje sourozenecký incest. Dále pak zmiňuje, že pachatelé sourozeneckého incestu často potvrzují velmi závažné manželské problémy mezi rodiči.

Tuto zkušenost potvrzuje i Cyr a kol. (2002), který uvádí, že 76% matek a otců ze vzorku mělo mimomanželský poměr.

Z pohledu českých odborníků

Podle Sakaře byly rodiny, které se objevily u něj v soukromé praxi, spíše neúplné. Tento faktor nebyl dále od českých odborníků nijak komentován.

3.4.9 Více sourozenců v rodině

Z pohledu zahraniční literatury

Podle Lavioly (1992, in Rudd a Herzberger, 1999) mají oběti sourozeneckého incestu více sourozenců a především starších bratrů. I když je toto schéma častější, nelze ho považovat za typické.

Při zkoumání pachatelů došli někteří autoři ke stejnému výsledku, a to že pachatelé většinou vyrostli v rodinách, kde bylo více dětí. Ve studii Cyr a kol. (2002) asi 60% rodin mělo více jak 3 děti. Rudd a Herzberger (1999) zjistily, že průměrně je v rodinách se sourozeneckým incestem 6.2 dětí.

Také Finkelhor (1980 in Adler a Schutz, 1995) uvedl, že dívky, které byly sexuálně zneužity bratry, pocházeli z větších rodin.

Z pohledu českých odborníků

Podle Sakaře byly u většiny případů incestu mezi sourozenci v rodině pouze dvě děti. Většinou starší bratr a mladší sestra. Sakař však poukázal na výjimky, zahrnující situace, kdy docházelo ke zneužívání otcem. V těchto případech bylo přítomno více sourozenců, kteří se na tom spolupodíleli.

3.4.10 Socioekonomický status

Z pohledu zahraniční literatury

Historicky byly za rizikové považovány především rodiny z nižších tříd žijící v přelidněných oblastech, jejichž členové zneužívali alkohol a trpěli mentálním nedostatkem (Ascherman a Safier, 1990).

Na jednu stranu Cyr a kol. (2002) potvrzuje svým výzkumem předešlou myšlenku. Jejich výzkum zaznamenal, že všechny rodiny ze vzorku byly chudé, žijící v podmínkách, které jsou daleko za hranicí chudoby. Na druhou stranu ve studii Rudd a Herzberger (1999) pocházela většina rodin ze vzorku ze střední třídy.

Nicméně mnoho autorů se dnes shoduje na tom, že tyto charakteristiky jsou zaujaté a neměly by se generalizovat (Ascherman a Safier, 1990).

Z pohledu českých odborníků

Sakař tento faktor připisuje spíše americkému prostředí, kde je sociální status rovnocenným faktorem. Podle něj tento údaj není v českém prostředí důležitý a nic neříká o tom, které dítě se obětí zneužití může stát. Česká republika je spíše rovnostářská a existující rozdíly nejsou tak markantní jako v Americe. To dokládá příkladem jak rodin s nejnižší sociální úrovní, tak rodin výkonných podnikatelů, které ve své praxi zažil. U nižších příjmových skupin se může vyskytnout více faktorů (málo peněz, nižší vzdělání nebo nižší inteligence), což může znamenat i nižší úroveň kontroly sexuální agresivních impulsů. Sourozenecký incest se v nižších sociálních úrovních vyskytnout může, avšak většina případů, které Sakař zaznamenal, se objevila spíše ve střední třídě.

3.5 Diskuze

Podle rozdělení rodin do různých konfigurací, které uskutečnili Caffaro a Conn-Caffaro (2005) je zřejmé, že faktory nelze jeden od druhého oddělovat. Z výsledků vyplývá, že spolu mnoho faktorů souvisí, např. spolu silně souvisí faktor emoční frustrace a fyzické či jiné nedostupnosti jednoho z rodičů, nedostatek rodičovské kontroly a nejasné hranice mezi jednotlivými členy rodiny. Druhou skupinou faktorů, které se často vyskytují spolu, jsou násilná kultura rodiny, sexuální zneužití rodičů v dětství a sexualizované prostředí. Poslední skupina je sexualizované prostředí a mimomanželské aféry. Nejčastějším faktorem, který se vyskytoval u většiny studií, je faktor emoční frustrace a fyzické či jiné nedostupnosti jednoho z rodičů. Tento faktor ukazuje na dysfunkci rodiny v oblasti potřeb.

U většiny faktorů byla shoda mezi zahraniční literaturou a zkušenostmi českých odborníků. Tyto dva zdroje se však rozcházel v případě faktoru více sourozenců v rodině a faktoru socioekonomického statusu. U faktoru více sourozenců v rodině ukazuje zkušenost Sakaře ve většině případů pouze na dva sourozence v rodině, nejčastěji na bratra a sestru, zatímco zahraniční zdroje hovoří o třech a více sourozencích. Pokud se jedná o faktor socioekonomického statusu, poukazuje také Sakař na specifickou tohoto faktoru v americké společnosti, která se rozděluje na chudé a bohaté více než naše spíše rovnostářská společnost.

Jak se shoduje řada zahraničních autorů i českých odborníků, tyto výsledky ale nelze generalizovat. Proto se i tato práce nesoustředí na kvantitativní výzkum, ale na výčet možných faktorů v rodině. Také nelze jednoduše říci, že za vznik sourozeneckého incestu může pouze rodinné prostředí. Vznik sourozeneckého incestu je ovlivněn mnoha dalšími aspekty, a právě jeden z nich může být dysfunkční rodinné prostředí. To potvrzují i Ascherman a Safier (1990), kteří doporučují čtenářům, aby se vyhnuli předčasným závěrům a zobecňování o incestních rodinách. Aby bylo možné odpovídajícím způsobem porozumět incestu a efektivně plánovat jeho léčbu, je třeba si všimnout typu incestu, jeho kontextu, jeho účastníků, rodinných faktorů a individuální psychopatologie členů rodiny.

4 ZÁVĚR

Cílem této bakalářské práce bylo popsat problematiku sourozeneckého incestu, a to především se zaměřením na rodinné prostředí, které může podporovat rozvoj sourozeneckého incestu. Bylo by možné se na téma zaměřit více ze široka a komplexněji. Cílem práce však bylo pomocí zahraniční literatury a rozhovorů s českými odborníky zjistit, jaké faktory rodinného prostředí přispívají k rozvoji sourozeneckého incestu. Pro pochopení vzájemných souvislostí byla teoretická část práce rozdělena do tří kapitol, kdy první dvě kapitoly, sexuální zneužívání a incest, se dají považovat za úvodní k problematice sourozeneckého incestu, která byla popsána ve třetí kapitole. Každá kapitola se zaměřuje na oběť a pachatele sexuálního zneužívání či incestu. Dále se jednotlivé kapitoly například věnují historii sexuálního zneužívání, průběhu incestu a jeho následkům.

Praktická část bakalářské práce je založena na kvalitativním přístupu, který zahrnuje analýzu zahraniční literatury a neformální rozhovory s českými odborníky. V této části jsou jednotlivé informace porovnány a rozděleny do kategorií podle jednotlivých rodinných faktorů. V rámci praktické části se tedy podařilo splnit cíl práce, navzdory nízké odezvě českých odborníků.

Sourozenecký incest jako typ sexuální zneužívání v rodině je v českých odborných vodách poměrně neprozkoumané téma, které však svojí závažností může směle konkurovat jiným typům sexuálního zneužívání. Je však velmi časté, že tento typ zneužití se snaží členové rodiny ututlat s tím, že se nejedná o nic závažného či zraňujícího. Mnoho dětí se se zkušeností sourozeneckého incestu nedokáže v dětství svěřit a nesou si tento těžký balvan až do dospělosti. V naší republice je velkým problémem nedostatek podpory organizací, které se zaměřují jak na léčbu dětských klientů, tak na léčbu klientů dospělých. Je smutné, že se zapomíná na to, že pokud jedinec není psychicky fit, nemůže přispívat k dobrému chodu rodiny a potažmo celé společnosti.

I když možná dysfunkce rodiny jako jediná nepřispívá ke vzniku sourozeneckého incestu, je rodina jako systém pro rozvoj člověka velmi důležitá. Proto si stejně jako O'Brien (1991, in Worling, 1995) myslím, že míra dysfunkce rodiny podtrhuje důležitost

léčby všech členů rodiny, nejen pachatele a oběti. Rodinné vzorce by měly být změněny tak, že se významně zmírní veškeré slovní, emoční a fyzické zneužívání rodiči, což je důležité k předcházení vzniku psychopatologie u dětí. Zároveň by ale neměla být zlehčována zodpovědnost pachatele za jeho činy.

SEZNAM LITERATURY

- ADLER, N. A., SCHUTZ, J. 1995. Sibling incest offenders. *Child Abuse & Neglect*. Vol. 19, No. 7, s. 811-819.
- ASCHERMAN, L. I., SAFIER, E. J. 1990. Sibling incest: a consequence of individual and family dysfunction. *Bulletin Of The Meninger Clinic*. Vol. 54, Iss. 3, s. 311-322.
- BALLANTINE, M. W. 2011. Sibling incest dynamics: Therapeutic themes a clinical challenges. *Clinical Social Work Journal*. Vol. 40, Iss. 1, s. 56-65.
- BENTOVIM, A. 1998. *Týrání a sexuální zneužívání v rodinách*. 1. vydání. Praha: Grada. ISBN 80-7169-629-3.
- CAFFARO, J. V., CONN-CAFFARO, A. 2005. Treating sibling abuse families. *Aggression and Violent Behavior*. Vol. 10, Iss. 5, s. 957-973.
- CYR, M., WRIGHT, J., MCDUFF, P., PERRON, A. 2002. Intrafamilial sexual abuse: Brother-sister incest does not differ from father-daughter and stepfather-stepdaughter incest. *Child Abuse & Neglect*. Vol. 26 Iss. 9, s. 957-973.
- DALZELL, H. J. 1997. Childhood Sexual Abuse: Psychoanalytic Perspectives. *Journal of Analytic Social Work*. Vol. 5 Iss. 1, s. 63-75.
- DOLANSKÁ, J., a kol. 2008. *Problematika sexuálního zneužívání v dětství a specifické přístupy v práci s jeho oběťmi v dospělosti: výstupy z projektu Záchranná síť*. 1. vydání. Praha: Élektra. ISBN 978-80-903097-0-8.
- HENDL, J. 2005. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál. ISBN 80-7367-040-2.
- MALÁ, E., RABOCH, J., SOVÁK, Z. 1995. *Sexuálně zneužívané děti*. 1. vydání. Praha: Psychiatrické centrum. ISBN 80-85121-99-9.

- MATOUŠEK, O. 1993. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 1. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 80-901-4247-8.
- MC VEIGH, M. J. 2003. „But she didn't say no“: an exploration of sibling sexual abuse. *Australian Social Work*. Vol. 56, No. 2. s. 116-126.
- MINUCHIN, S. 2013. *Rodina a rodinná terapie*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0371-1.
- PÖTHE, P. 2005. Sexuální zneužívání dítěte v rodině. In: Weiss a kol., *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s. s. 95-125. ISBN 80-247-0929-5.
- PRAŠKO, J., a kol. 2003. *Stop traumatickým vzpomínkám: jak zvládnout posttraumatickou stresovou poruchu*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-811-2.
- RUDD, J. M., HERZBERGER, S. D. 1999. Brother-sister incest – father-daughter incest: A comparison of characteristics and consequences. *Child Abuse & Neglect*. Vol. 23, No. 9, s. 915-928.
- SMITH, H., ISRAEL, E. 1987. Sibling incest: A study of the dynamics of 25 cases. *Child Abuse & Neglect*. Vol. 11, No. 1, s. 101-108.
- TÄUBNER, V. 1996. *Nejstřeženější tajemství - sexuální zneužívání dětí*. 1. vydání. Praha: Trizonia. ISBN 80-85573-72-5.
- TIDEFORDS, I., ARVIDSSON, H., INGEVALDSON, S., LARSSON, M. 2010. Sibling incest: A literature review and a clinical study. *Journal of Sexual Aggression*. Vol. 16, No. 3, s. 347-360.
- TSUN, A. O. K. 1999. Sibling incest: A Hong Kong experience. *Child Abuse & Neglect*. Vol. 23, No. 1, s. 71-79.
- VANÍČKOVÁ, E., PROVAZNÍK, K., HADJ-MOUSSOVÁ, Z. 1997. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vydání. Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-479-9.
- VANÍČKOVÁ, E.; HADJ-MOUSSOVÁ, Z.; PROVAZNÍK, K. 1999a. *Sexuální zneužívání dětí II.Díl*. 1. vydání, Praha: Karolinum. ISBN 80-7184-878-6.

- VANÍČKOVÁ, E., PROVAZNÍK, K., HADJ-MOUSSOVÁ, Z., SPILKOVÁ, J. 1999b. *Sexuální násilí na dětech: výskyt, podoby, diagnostika, terapie, prevence*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-286-6.
- WEISS, P. a kol. 2000. *Sexuální zneužívání - pachatelé a oběti*. 1. vydání, Praha: Grada. ISBN 80-7169-795-8
- WEISS, P. a kol. 2005. *Sexuální zneužívání dětí*. 1. vydání. Praha: Grada Publishing a.s. ISBN 80-247-0929-5.
- WEISS, P.; ZVĚŘINA, J. 2001. *Sexuální chování v ČR: situace a trendy*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-558-X.
- WIRTZ, U. 2005. *Vražda duše: incest a jeho terapie*. 1. vydání. Praha: Portál. ISBN 80-7178-975-5.
- WORLING, J. R. 1995. Adolescent sibling-incest offenders: Differences in family and individual functioning when compared to adolescent nonsibling sex offenders. *Child Abuse & Neglect*. Vol. 19, No. 5, s. 633-643.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

- [1] Česká republika. Zákon. č. 40/2009 Sb. ze dne 8. ledna 2009 trestní zákoník. In *Sbírka zákonů České republiky*. 2009, částka 11, s. 354-464. Dostupné také z: www.mvcr.cz/soubor/sb011-09-pdf.aspx. ISSN 1211-1244.
- [2] Dětské krizové centrum. *TISKOVÁ ZPRÁVA: Počet případů sexuálního zneužívání dětí roste* [online]. [cit. 2014-04-15].
Dostupné z: http://www.ditekrize.cz/sites/default/files/documents/tz_-_dkc-sexualni_zneuzivani_roste.pdf
- [3] Dušková, Z. *PREZENTACE: Ohrožení dětí sexuální zneužíváním* [online]. [cit. 2014-04-03]. Dostupné z: http://www.vlada.cz/assets/ppov/zmocnenec-vlady-pro-lidska-prava/aktuality/1-Ohrozeni-deti--sex-zn-20-11-2011_Duskova.ppt
- [4] Child abuse & neglect [online]. ELSEVIER [cit. 2014-05-01]. ISSN 0145-2134.
Dostupné z: <http://www.journals.elsevier.com/child-abuse-and-neglect/>
- [5] Wikipedia. *Ages of consent in Europe* [online]. [cit. 2014-05-03].
Dostupné z: http://en.wikipedia.org/wiki/Ages_of_consent_in_Europe

PŘÍLOHA 1

Přepis rozhovoru s Petrem Sakařem, Ph.D.

Kdo jste? Vaše pracovní zkušenosti se sexuálně zneužívanými dětmi?

Já jsem 10 let pracoval v Krizovém centru pro děti a dospívající. A tam byla část klientely tvořena dětmi zneužívanými, týranými apod. Teď už přes rok jsem pouze soukromý psycholog. Takže je rozdíl ve skladbě klientely tenkrát a teď. Je pravda, že s případy sexuálního zneužívání se setkávám i ve své soukromé praxi. A možná že právě klienti, kteří vás zajímají, tvoří většinu klientů v té soukromé praxi. Často se setkávám s tendencí rodinného prostředí vyřešit incest v tichosti, bez nějakých oficialit. Nebo spíš jde o to ujistit se a zorientovat se v tom, co se stalo a proč, a nějakým způsobem to napravit. Je totiž otázka, zda tyto záležitosti nutně kriminalizovat, zvláště v některých případech.

Co se týče rodiny, dozvídáte se od klientů během terapie, jak to v jejich rodině vypadalo?

Ano, někdy ano. Je to součást vytváření si pracovních hypotéz, kde je potřeba taky něco vědět o rodině a o rodinném prostředí. Já teda pracuji s rodinnou, nejsem rodinný terapeut, ale děti jsou od svých rodičů neoddělitelné. Donald Winnicott popsal, že není nic jako malé dítě, že vždy je dítě a mateřská péče, resp. matka nebo rodič. Tyto věci spolu vždy souvisí, vždy je tam propojení. Otázka je, jestli se vědeckými metodami můžeme dobrat nějaké jednoznačné kauzality – co s čím souvisí. Spíš je to nějaké metodologicky správné vyzkoumání toho, co se děje v rodinách, kde se objevuje incest mezi sourozenci. Jestli to s tím nutně souvisí? Zdá se, že ano, ale nikdy si nemůžeme být jistí, jak to vlastně v té konkrétní rodině je. Něco jiného je abstrakce na základě nějakého většího vzorku, ale ten nám stejně nic neřekne o tom, jak je to v té jedné konkrétní rodině.

Co v rodině může podpořit výskyt sourozeneckého incestu?

Co mě napadá, tak že jsou to rodiny, co jsou často neúplné. Například tam chybí otec. Může dojít, jak se říká, k parentifikaci jednoho ze sourozenců, třeba zrovna staršího bratra. Ten si může činit nárok na výchovu mladšího sourozence, třeba sestry. Samozřejmě pak

může dojít k tomu, že součástí výchovy je nějaké sexuální zneužívání nebo sexuální experimentování. Určitě jsou případy, kdy by se tohle dalo považovat za nějaký faktor. Je ale otázka, jestli je to pouze a jediné ten chybějící otec, jestli to nesouvisí s tím, že maminka, která je zaměstnaná, ať už sama sebou a tím, že je sama, nebo protože má moc starostí, např. nestačí s penězi apod. Tady už se dostáváme k dalšímu faktoru, a to je nízká míra rodičovské kontroly. K této situaci může docházet například tím, že je doma k dispozici jenom jeden rodič, nebo tím, že jsou rodiče nějak pracovně vytížení nebo jsou vytížení konzumací alkoholu či drog. Prostě nejsou přítomní v rodičovské funkci. Nižší kontrola umožňuje dětem experimentovat i způsobem, který by se pak později dal popsat jako sexuální zneužití.

Jaký je nejčastější věkový rozdíl sourozenců?

To se nedá říci. Jsou případy, kdy sexuální kontakty provozuje bratr se starší sestrou, starší bratr s mladší sestrou, nebo starší bratr s mladším bratrem. Ty rozdíly mohou být minimální, mohou být de facto vrstevníci, kteří si z nouze, například protože nemohou najít adekvátního partnera, uspokojí sexuální potřeby. V takovém případě je ale otázka, zda je to zneužití. Pokud se to děje konsenzuálně a není tam nějaký věkový rozdíl nebo mocenský rozdíl, není vlastně jasné, kdo koho by měl zneužívat k uspokojení svých potřeb. Může docházet ke vzájemnému uspokojení potřeb. Takže já nemám vypočítaný nějaký jednoznačný věkový rozdíl. Někdy to může být výrazné, dospívající chlapec a předškolní děvče, ale někdy ty rozdíly mohou být rok nebo dva. Tady bych odkázal na nějaké statistické práce.

Co si myslíte o zraňujících účincích sourozeneckého incestu?

Já už jsem narazil na to, že někdy není zřejmé, zda jde o zneužití. David Finkelhor definoval dvě podmínky toho, co je zneužití. Jedna je, že by mělo dojít k uplatnění nějaké výhody na straně agresora (věk, autorita, cokoli). Druhá podmínka je, že k tomu zneužití dojde v oblasti sexuality, kde jde o jednostranné uspokojení a kde agresor uspokojuje své sexuální potřeby a zneužívá mocensky vyššího postavení. Jenže tohle často u sourozenců chybí. Je tedy otázka, jestli to klasifikovat jako zneužití, protože ve výzkumech, kde se výzkumníci neptali na zneužití nebo nechtěli po obětech, aby se sami identifikovali jako oběť zneužití, se ukazuje, že sexuální experimentování mezi sourozenci je dost obvyklé. Je to nejobvyklejší incestní vztah vůbec. A je otázka, kde je ta hranice, kdy experimentování už není experimentováním a objevováním anatomických rozdílů, ale je to sexuální zneužití vedené snahou útočníka uspokojit svoji sexuální potřebu. Myslím si, že v běžných praxích

se s experimentováním setkáváme výjimečně. Většinou jde o případy, kdy je to docela zřejmé a rodiče potřebují jenom ujistit a poučit, jak děti informovat o sexuální osvětě, aby nedocházelo k situacím, kdy například na návštěvě dělají děti něco, co rodiče ví, že dělají i doma, ale najednou zjistí, že je to divné, že by se nemusely koukat na svoje pohlavní orgány a neměly by na ně sahat, když jsou na návštěvě, protože to budí pohoršení. Takže jde o to odkázat sexuální aktivity, které mají explorativní cíl (zjistit rozdíly, jak to funguje, co se s tím dá dělat) do nějakých patřičných mezí. Toto je zase otázka chybějící sexuální osvěty. Rodiče se tomu vyhýbají, přijde jim to divné, trapné s tím začít, a pak už je pozdě a děti tam vymýšlejí něco svého.

Má vliv sexualizované nebo naopak puritánské prostředí na rozvoj sourozeneckého incestu?

Já si myslím, že příležitostí se zahлубit do rodinných tajemství je docela málo. Pokud rodiče zjistí, že bratr zneužívá mladší sestru, a přijdou s tím za mnou, tak já pak často zjistím, že bratr vůbec nebyl poučen o sexualitě. Pak to tedy znamená, že sbíral z drobků, kdo co řekl, nebo co kde viděl, a z nějakých vnitřních nejistot si to chtěl vyzkoušet na něčem dostupném. Co je dostupnější než sestra, kterou má pořád doma? Takže došlo k sexuálnímu napadení, samozřejmě nenásilnému, a je jasné, že pachatel chyběla informovanost. V těchto případech to chtějí mít rodiče rychle za sebou a moc nestojí o to svěřovat se s rodinným prostředím a ještě hledat nějaké hlubší souvislosti. Protože samotný sex je už na začátku něco, co je fuj a co se musí držet pod pokličkou, po tmě nebo mimo dům. Takže případů v praxi, kdy máte příležitost se dostat na spodnější patra dění, je docela málo. A zvlášť v těch případech, kdy dochází k sourozeneckému incestu a opravdu to nenaplnuje charakteristiku nějakého znásilnění, není to nějaký sadismus, nebo něco podobného. Spíš by to člověk pojmenoval jako hloupost, protože soudit se to nedá, jelikož oba dva aktéři tím nějak můžou trpět a nejspíš i budou. Ve chvíli, kdy dospějí, si uvědomí, že to, co dělali, není jenom v rozporu se zákonem, ale i s obecným povědomím. A s tímto vědomím se budou muset nějak vyrovnávat, a to není vůbec snadné.

Může být doplňkovým faktorem i sdílení stejného pokoje?

Já bych odkázal na to, že příležitost dělá zloděje. Příležitost nabízí možnost k této aktivitě. Ale je to zase otázka. Jsou výzkumy, kdy „nesourozenci“ spolu vyrůstali jako sourozenci a nemají k sobě žádnou přitažlivost. Děti v kibucích, které zvlášť v 50. letech byly brzo odebrány a vyrůstaly spolu v jeslích či školce, se mezi sebou nebraly, ani spolu nechodily. Vznikla jakási averze. Mluví se vlastně také o protektivním faktoru v případě zneužití

otcem. Pokud otec participuje od malička na výchově dítěte, tak v těchto rodinách většinou ke zneužívání nedochází. Musí tam být nějaká vztahová mezera, aby k tomu došlo. Já si myslím, že samotná přítomnost v pokoji nemůže být faktor. Je to otázka spíš té příležitosti. Ale není rozhodující.

Je jeden z možných faktorů předchozí zneužití rodičů v dětství?

Ano, vybavuji si dva případy. Spíše šlo o zneužívání v širší rodině. Maminka byla zneužita bratrancem nebo strýčkem a to stejné se stalo i dceři, přes veškerou ochranu. Tady ta spojitost je popsaná. Otázka je, jak se tahle záležitost přepojuje. Zda je to otázka výchovy toho zneužitého rodiče, anebo zda je to otázka toho, že dítě se nachází v rodině, kde se se sexualitou zachází patologickým způsobem. Samozřejmě jsou rodiny, kde dochází ke zneužití dítěte otcem a pak v tom pokračuje syn, respektive starší bratr. Takže existují rodiny, kdy k tomu zneužívání dochází jak ze strany otce, tak ze strany starších sourozenců. Pak tedy zase tento zneužitý sourozenec může zneužívat mladšího sourozence. Potom se bavíme o jakési kultuře rodiny, která je takto patologická. Tam je potom možné vystopovat řetěz skrze generace.

Může být faktorem, který přispívá k rozvoji sourozeneckého incestu i izolace rodiny?

Obecně to nemohu říct, ale zase bych dokázal si vybavit případ, že rodina žila třeba na malé vesnici, kde tím charakterem, jakým fungovala, byla jiná než ostatní. Stejně jako je to v příměstských satelitech, kde je to zabydleno příměstskými měšťáky. Tam, kde je ta rodina jedna a všichni třeba říkají „To jsou ti Pražáci“, tam samozřejmě dochází k jakési izolaci. Když s tím ta rodina nic aktivně nedělá, tak se uzavírá. Často je i argument „Oni nám tam závidí, ani domů je nepozveme, oni by nám záviděli ještě víc“. Ta uzavřenost může být dána i určitými psychickými a psychologickými charakteristikami rodičů. Jsou depresivní, uzavření, introvertní. Pak se k tomu navíc nabaluje to, že introvertní rodič může mít problémy dítěti ozřejmit, co je to ta sexualita. Ta uzavřenost nemusí být jen interpersonální a může být i intrapersonální (že je člověk svým charakterem uzavřený). Tyhle věci se pak mohou potencovat. Já mám pocit, že v těchto rodinách to byl vždycky takový svébytný model fungování. Kauzální souvislosti ale zůstaly pouze na úrovni hypotéz. Člověk mohl říct, že to asi souviselo s tím, že chlapec se neadaptoval v prostředí, dojížděl do školy daleko, nebyl místní a měl problém se seznámit s děvčaty i s chlapci. Pak přišel sexuální impuls a on nevěděl co s tím, protože nikdy nebyl poučený o sexualitě. Takže na internetu zjistil, co se má dělat, pojal velkou touhu, aby něco takového vykonal, a dostupná byla třeba mladší sestra nebo mladší bratr. Nikdy ale nemůžeme vědět, jestli se

ten člověk nevyvíjí ve smyslu nějaké sexuální deviace, to se u dětí nedá vždycky potvrdit. První exces může a nemusí znamenat něco dalšího. Je pak dobré, pokud je oběti pomoheno. Ale nelze pominout ani pachatele. Ten také může být upřímně zděšený z toho, co provedl.

Může nerovnost mezi sourozenci v rodině podněcovat agresivní chování ve formě odplaty a potažmo i rozvoj sourozeneckého incestu?

Sex a agrese mají k sobě blízko. I v tom mozku je to tak nějak vedle sebe. Takže motiv nějaké odplaty tam určitě může být. Tady se už ale bavíme o nějakých sadistických motivech. Možná by se dalo spekulovat o tom, že nejde jen o problém s regulací v systému sexuality, ale i v systému agresivity. Ale myslím si, že je to možné. Já jsem se s tímto motivem nesetkal, ani s tím, že by byla výrazná nerovnováha mezi sourozenci v tom, jak k nim rodiče přistupují, a že by v důsledku toho došlo k takovému aktu. Ale myslím si, že sexuální agrese mezi sourozenci se velice málo dostanou na povrch. Teď je otázka, proč to tak je? Je to možná bagatelizace ze strany rodičů, kteří v tom raději uvidí jen experimentování, řeknou: „tohle už nedělejte“ a nechají to být. A děti s tím skutečně přestanou. Ale rodiče třeba nezkoumají, jak moc dlouho to trvá a co všechno to obnášelo, nebo se spokojí s první odpovědí, která není celá. Je to skoro železné pravidlo, že dítě napoprvé neřekne všechno. Řeknou toho míň než víc. Já jsem se setkal s tím, že dítě s odstupem rok a půl u soudu ještě doplňovalo dál, co bylo součástí sexuálního trýznění ze strany pachatele. Prostě ty věci nejdou hned. Takže i když to rodiče nezkoumají, nevěnují tomu pozornost, tak skutečně může jít z jejich pohledu o to, že děti jenom blbli a teď už to dělat nebudou. A při tom mohlo dojít k dlouhodobému trýznivému zneužívání, včetně nějakých praktik, které mohou být bolestivé nebo ponižující. Ti rodiče to takhle spláchnou. Je časté, že se k těmto případům dostanu ex post, až v důsledku jiného problému, např. sebepoškozování, poruch příjmu potravy, poruch osobnosti. Případy zneužívání jsou dost časté pro klienty, kteří přicházejí např. s hraniční poruchou osobnosti nebo emočně nestabilní poruchou osobnosti (podle MKV- 10). Když terapie funguje dobře, tak se často dostaneme k takovéto události a občas to bývají právě sourozenci. Často se objevuje situace: „Neřekla jsem to, protože maminka a tatínek to nechtěli slyšet, nebo měli radši toho staršího silnějšího sourozence, tak jsem myslela, že mi stejně nebudou věřit“. Problém je zneužívání mentálně nebo tělesně postižených. To může platit i pro incestní vztahy mezi sourozenci. Oslabený terč je snadnější. Ale já jsem něco takového ve své praxi nezaznamenal.

Je ovlivňující faktor více sourozenců v rodině?

To nemohu potvrdit. U většiny incestů mezi sourozenci byly dvě děti. Většinou starší bratr a mladší sestra. Byly i výjimky, a to byly situace, kdy docházelo ke zneužívání otcem. Tam bylo více sourozenců, kteří se na zneužívání spolupodíleli. Někdy to může být tak, že dítě je zneužíváno otcem a samo začne zneužívat sourozence. Tam jde o obranný mechanismus identifikace s agresorem, kdy se dítě snaží zvládat bezmoc tím, že učiní bezmocným někoho jiného. To, že zneužívání dál často zneužívají, je dost častý efekt zneužívání. Případně to může být tím, že sexuálním zneužíváním byly spuštěny sexuální potřeby a dítě potřebuje sexuální dráždění. Ve chvíli, kdy otec je uznaný vinným, tak dojde na situaci, kdy si například holčička domlouvá sex se svým skoro stejně starým bratrem. Ty potřeby byly nějakým způsobem otevřené a funguje to dál. Je to stejné, když chlapec nebo dívka začnou masturbovat, tak s tím pravděpodobně už neskončí. Může tedy dojít ke spuštění potřeb zneužitím a to dítě pak, protože není poučené a neví, že by si to mohlo dělat samo tak pokračuje v uspokojování a hledá náhradní objekt. Také podvědomě předpokládá, že všichni ostatní, stejně tak jako ten tatínek, ta milovaná bytost, po ní budou chtít sex.

Co si myslíte o odhalení? Proč k němu dochází tak málo?

Já si myslím, že to, že se to dá těžko rozlišit, je jeden ten faktor. Rodiče mají tendenci v tom vidět něco nezávadného, něco, co když řeknou, ať děti nedělají, tak ony to přestanou dělat a rodiče to nechají být. Druhá věc je pak nepoučenost – děti ani neví, že dělají něco špatného do doby, než to zjistí. A když to zjistí, tak se za to stydí a radši to schovají. Je tam dynamika viny – i když dojde ke zneužití ze strany toho silnějšího a má to charakter zneužití, tak se oběť cítí vinná. Těch faktorů je spousta – třeba se jí to začne líbit. Měl jsem jednu dívku, které se to na začátku líbilo, a vůbec netušila, že tohle bratr se sestrou nedělá, a přišlo jí to docela fajn a bylo jí to příjemné. Najednou však zjistila mezi kamarádkami, že tohle bratrové nedělají, a pak přišlo to hrozné zjištění, že se to nejen nedělá, ale že to je i špatné. Pak se teprve rozvinuly pocity viny, které bránily to říci. Důvodů je spousta. Hlášení těchto případů je v řádech jednotek procent.

Jaký je socioekonomický status rodiny? Jedná se častěji o sociálně slabší rodiny?

To nemohu potvrdit. Teď se spíše bavíme o americké perspektivě. Tam se sociální status moc řeší. Já si myslím, že to není důležité. Tenhle údaj nám nic neříká o tom, které dítě se obětí zneužití může stát. Naše země je spíše rovnostářská a existující rozdíly nejsou tak markantní jako v Americe. Já jsem měl případ jak na nejnižší sociální úrovni, tak na úrovni výkonných podnikatelů. Myslím, že to prostě není důležité. U nižších příjmových skupin

může být faktorů víc, to nejsou jen peníze, ti lidé mají i nižší vzdělání i nižší inteligenci, a to znamená i nižší úroveň kontroly sexuálně agresivních impulsů. Klidně to tak být může, ale já ve své praxi nepozoruji, že by to bylo nějak výrazné. Většina zneužití proběhla někde uprostřed. Samotné zneužití může být spíše způsobeno nedostupností rodiče, která je dána nějakou jeho psychopatologií, ať už se jedná o alkoholismus nebo deprese. Například ačkoli domů tatínek, autoritativní podnikatel, vozí spoustu peněz, maminka dohled nad dětmi stejně nevykonává, jelikož má spoustu starostí sama se sebou.